

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας & Μουσειολογίας

ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Εκπόνηση - Συγγραφή: Σωτηρά Ευαγγελία
Επιβλέπουσα: Λεοντιάδου Ευδοκία

ΚΕΡΚΥΡΑ

2019

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
Abstract	4
Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο 1: Η ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη	8
1.1 Η ρωμαϊκή Αυτοκρατορία	10
1.2 Ιστορία της Θεσσαλονίκης	13
1.3 Πολεοδομία της ρωμαϊκής Θεσσαλονίκης	18
Κεφάλαιο 2: Αρχαία ρωμαϊκή αγορά Θεσσαλονίκης	21
2.1 Ιστορικά στοιχεία ανασκαφής	22
2.2 Περιγραφή χώρου	24
2.3 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα	25
2.4 Οικοδομήματα Αγοράς	27
2.4.1 Στοά ειδώλων	27
2.4.2 Βαλανείο	29
2.4.3 Αρχείο εγγράφων	30
2.4.4 Νομισματοκοπείο	31
2.4.5 Ωδείο - Βουλευτήριο	33
2.4.6 Βιβλιοθήκη	33
2.5 Η εξέλιξη της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς Θεσσαλονίκης	34
2.6 Η σημερινή κατάσταση της ρωμαϊκής αγοράς Θεσσαλονίκης	37
Συμπεράσματα	40
Βιβλιογραφία	42
Φωτογραφικό Υλικό	46

Περίληψη

Η αρχαία ρωμαϊκή αγορά της Θεσσαλονίκης αποτελεί διαχρονικά ένα πολιτικό, καλλιτεχνικό και οικονομικό λίκνο για την πόλη. Χώρος εμπορικών συναλλαγών, τόπος συνδιαλλαγής και συνάντησης των πολιτών της Θεσσαλονίκης, καθώς και περιοχή φιλοξενίας πολιτιστικών εκδηλώσεων, η αρχαία αγορά κατάφερε να προσαρμοστεί στα σημερινά κελεύσματα της εποχής και να διαδραματίζει ενεργό ρόλο στη σύγχρονη κοινωνία. Στόχος λοιπόν της ανά χείρας εργασίας είναι η κριτική σταχυολόγηση και η αναλυτική παράθεση πληροφοριών σχετικά με τη λειτουργία, τη δομή και τη χρηστικότητα της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς Θεσσαλονίκης.

Μέσα από τα αρχαιολογικά ευρήματα και την επιστημονική βιβλιογραφία που διατίθενται σήμερα, ο αναγνώστης μπορεί να πληροφορηθεί για την εποχή κατά την οποία χτίστηκε η εν λόγω αγορά, αλλά και για την πόλη στην οποία βρισκόταν. Με τον τρόπο αυτόν, ο αναγνώστης μεταβαίνει στην όλο και εγγύτερη γνωριμία του με το μνημείο, δηλαδή στην πληροφόρηση σχετικά με τα οικοδομήματα του και την χρήση καθενός απ' αυτά. Μέσω της εν λόγω μελέτης ακόμη, παρουσιάζεται η σημερινή κατάσταση και λειτουργία του περιγραφόμενου χώρου, καθώς επίσης δίνονται και προτάσεις αναβάθμισής του.

Abstract

The ancient Roman marketplace in Thessaloniki has always been a political, cultural and economic centre for the city. Representing a place for trading and cultural activities as well as a meeting point for the citizens of Thessaloniki, the ancient Roman marketplace has been adapted to today's needs and demands and is still playing a key role in today's society. Therefore, the aim of the current study is to critically and in detail analyze information related to the operation, the structure and the utility of the ancient Roman marketplace in Thessaloniki.

Through the archeological findings and the available scientific literature, the reader is informed about the era in which the marketplace was built and about the city in which this was located. In this way, the reader is gradually becoming more acquainted with the monument, receiving information about its buildings and the utility of each of them. Moreover, the current study describes the current condition and function of the marketplace and suggests ways to improve this.

Εισαγωγή

Η Θεσσαλονίκη αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη σε πληθυσμό πόλη της Ελλάδας και διαθέτει μεγάλο πλούτο πολιτιστικών και καλλιτεχνικών μνημείων. Πρόκειται για μία ιστορικά εξέχουσα πόλη που χαρακτηρίζεται από τον συγκερασμό των αρχαίων στοιχείων της και της ποικιλομορφίας της σύγχρονης εποχής. Η Θεσσαλονίκη αποτέλεσε διαχρονικά ένα σπουδαίο λίκνο πολιτισμού και τέχνης, ισχυρισμός που επιβεβαιώνεται από τα αρχαιολογικά ευρήματα που έχουν κατά καιρούς βρεθεί.

Γενέτειρα σπουδαίων στρατηγών, ευρέως γνωστών φιλοσόφων και γενναίων πολεμιστών, η πόλη της Θεσσαλονίκης έχει συνεχή παρουσία στην ελληνική ιστορία ανά τους αιώνες. Όπως έχει χαρακτηριστικά διατυπωθεί, *"η Θεσσαλονίκη είναι μια πόλη με συνεχιζόμενη κατοίκηση και παρουσία στα ελληνιστικά, ρωμαϊκά, βυζαντινά, αλλά και στα νεότερα χρόνια"* (Ζιώγα, 2009, σ. 11).

Μετά την ήττα του βασιλιά Περσέα στην Πύδνα το 168 π.Χ., η Μακεδονία βρέθηκε υπό την ηγεμονία της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Έτσι, ξεκίνησε η περίοδος της Ρωμαιοκρατίας στη Θεσσαλονίκη, η οποία διήρκεσε έως τον 4ο αιώνα μΧ. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, η εξεταζόμενη πόλη παρουσίαζε αυξημένο πολιτισμικό ενδιαφέρον αφού *"συγχωνεύτηκαν δύο πολιτισμοί με έντονο στίγμα στον τότε κόσμο σε πολιτικό, πολιτιστικό και καλλιτεχνικό επίπεδο"* (Wilcen, 1976, σ. 371).

Τούτων λεχθέντων, κατά την Ρωμαιοκρατία, η Θεσσαλονίκη συνιστούσε ένα πολιτισμικό χωνευτήριο, με σπουδαία καλλιτεχνικά αλλά και οικοδομικά επιτεύγματα. Μερικά από τα έργα αυτά έχουν αφήσει ανεξίτηλο σημάδι στην πολεοδομική πορεία της πόλης, δεδομένου ότι κοσμούν την περιοχή έως και σήμερα. Επομένως, *"τα οικοδομήματα και οι χώροι που διαμορφώθηκαν εκείνη την εποχή εξακολουθούν να βρίσκονται μέσα στον πολεοδομικό ιστό της σημερινής Θεσσαλονίκης και να στιγματίζουν με την παρουσία τους τη ζωή της σύγχρονης πόλης"* (Ζιώγα, 2009, σ. 11).

Ένα απ' αυτά τα σπουδαία οικοδομήματα είναι και η αρχαία ρωμαϊκή αγορά της Θεσσαλονίκης, θέμα με το οποίο ασχολείται διεξοδικά η ανά χείρας μελέτη. Η ανασκαφή της έφερε στο φως πολλές πληροφορίες για την τότε οργάνωση της πόλης, για τις συνήθειες και τα έθιμα των πολιτών της και για τη σημαντική αρχιτεκτονική γνώση που διέθεταν οι ειδικοί της εποχής. Επίσης, η ανακάλυψη της ρωμαϊκής αγοράς

στη Θεσσαλονίκη έχει τεράστια σημασία και για τη σημερινή εποχή, καθώς το σημείο αποτελεί πόλο έλξης τουριστών και χώρο συνάντησης πολλών νέων.

Η δημιουργία της ρωμαϊκής αγοράς στη Θεσσαλονίκη χρονολογείται τον 2ο αιώνα μΧ. Το αρχιτεκτονικό της σχέδιο είχε σαφώς ρωμαϊκές καταβολές, δεδομένου ότι η τότε Θεσσαλονίκη ήταν υπό την ηγεμονία της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Στα Παλαιοχριστιανικά χρόνια, η εν λόγω αγορά υπέστη σημαντικές δομικές αλλαγές. Μία απ' αυτές *"ήταν η μετατροπή της Κρυπτής Στοάς σε μεγάλη δεξαμενή ύδρευσης, όπως επίσης και η ίδρυση ενός ιαματικού αγιάσματος σε τμήμα της ίδιας στοάς"* (Παπαγιαννόπουλος, 1985, σ. 62).

Η ανασκαφή της ρωμαϊκής αγοράς στη Θεσσαλονίκη πραγματοποιήθηκε το 1966, όταν στην περιοχή εκείνη γίνονταν εργασίες για την ανέγερση του Δικαστικού Μεγάρου της πόλης. Υπό την εποπτεία του εφόρου αρχαιοτήτων Φωτίου Πέτσα, σταμάτησαν οι όποιες οικοδομικές εργασίες στην περιοχή και έως το 1989 είχε ολοκληρωθεί η ανάδειξη ολόκληρης της αρχαίας αγοράς με το σύνολο των οικοδομημάτων της.

Αναφορικά με τη θέση της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς, βρισκόταν στην τομή των δύο κεντρικότερων δρόμων της Θεσσαλονίκης. Πιο επεξηγηματικά, *"στη ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη, οι κύριοι οδικοί άξονες ήταν η Via Regia (σημερινή Εγνατία οδός), η οποία ξεκινούσε από την Πύλη του Βαρδαρίου και κατέληγε στην Κασσανδρεωτική Πύλη του ανατολικού άκρου της πόλης, και μία κάθετη οδός προς την Εγνατία που διέσχιζε την πόλη από τη θάλασσα μέχρι την Ακρόπολη"* (Ζαφείρης, 1997, σ. 114).

Την αρχαία αγορά της Θεσσαλονίκης αποτελούσαν δύο πλατείες, εκ των οποίων η μία έχει ανασκαφεί ήδη και η άλλη, που βρίσκεται κάτω από την τωρινή πλατεία Αριστοτέλους, είναι έως και σήμερα ανεξερεύνητη. Η πλατεία που έχει ανακαλυφθεί επεκτεινόταν σε ένα πολύ μεγάλο πολεοδομικό τετράγωνο και αποτελούνταν από μεμονωμένα οικοδομήματα. Επίσης, *"στα ευρήματα περιλαμβάνονται ψηφιδωτά δάπεδα τμήμα λιθόστρωτου δρόμου, αγωγοί και αποχετευτικό σύστημα, καθώς και αργυρά νομίσματα και λίθινα και μαρμάρινα γλυπτά"* (Πελεκανίδης, 1985, σ. 479).

Τα ευρήματα που κατά καιρούς έφεραν στο φως οι αρχαιολόγοι παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για τη μορφή που είχε η αρχαία ρωμαϊκή αγορά της

Θεσσαλονίκης. Πιο αναλυτικά, "αποτελούνταν από μία μεγάλη ορθογώνια πλατεία με ίχνη μαρμάρινων πλακόστρωσεων στο βορειοδυτικό τμήμα της, ένα Βουλευτήριο - Ωδείο με κερκίδες και σκηνή στο ανατολικό τμήμα της και το ισόγειο τμήμα πολυώροφης στοάς στο νότιο τμήμα της (Κρυπτή Στοά - cryptoporticus)" (Πέτσας, 1985, σ. 460). Επίσης, μετέπειτα αρχαιολογικές μελέτες στην ευρεία περιοχή αποκάλυψαν και ένα είδος λουτρικού συγκροτήματος (Βαλανείο).

Η είσοδος στην ρωμαϊκή αγορά πραγματοποιούνταν από την μεγαλοπρεπή Στοά των Ειδώλων (Las Incantadas), η οποία τοποθετείται στο ύψος της σημερινής Εγνατίας οδού. Η Στοά αυτή έχει τεράστια πολιτισμική σημασία, δεδομένου ότι "*στόλιζαν την μετώπη της ανάγλυφες αναπαραστάσεις οκτώ μυθικών προσώπων*" (Ζιώγα, 2009, σ. 14). Εντούτοις, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, τα γλυπτά αυτά αφαιρέθηκαν και μεταφέρθηκαν στο μουσείο του Λούβρου, όπου και βρίσκονται μέχρι και σήμερα.

Η αρχαία ρωμαϊκή αγορά αποτελούσε και συνεχίζει να συνιστά ένα κόσμημα για την πόλη της Θεσσαλονίκης, καθώς αντιπροσωπεύει την συνέχεια ανάμεσα στο παλιό και στο σύγχρονο. Αποτελεί πόλο έλξης για πολλούς τουρίστες και πηγή πληροφόρησης σχετικά με την ρωμαιοκρατία και τις τότε συνήθειες ή πρακτικές. Τούτων λεχθέντων, η σπουδαιότητα μελέτης της είναι διαχρονική και αυταπόδεικτη. Σκοπός λοιπόν και της παρούσας εργασίας είναι η διεξοδική σταχυολόγηση, ανάλυση και ανάδειξη όλων των στοιχείων που είναι σχετικά με το θέμα αυτό.

Η εν λόγω έρευνα αποτελείται από δύο κύρια κεφάλαια. Μετά την Εισαγωγή, την οποία ανατρέπει αυτή την στιγμή ο αναγνώστης, υπάρχει το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας, το οποίο αναφέρεται στη ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη. Με άλλα λόγια, προσφέρονται χρήσιμα ιστορικά στοιχεία αναφορικά με την ρωμαϊκή αυτοκρατορία, με την ιστορία της Θεσσαλονίκης και την πολεοδομία της τότε πόλης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο του παρόντος πονήματος, γίνεται αναλυτική παρουσίαση της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς της Θεσσαλονίκης. Μετά την ενδελεχή ιστορική αναδρομή του θέματος, παρέχοντα τα κυριότερα στοιχεία σχετικά με την δομή και την μορφή της περιγραφόμενης αγοράς. Τέλος, παρουσιάζονται αναλυτικά όλα τα οικοδομικά κτήρια που εντάσσονταν στον πολεοδομικό ιστό της ρωμαϊκής αγοράς της Θεσσαλονίκης. Έπονται τα Συμπεράσματα της μελέτης και η Βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για τη συγγραφή της.

Κεφάλαιο 1: Η ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη

Δεδομένου του θέματος της παρούσας εργασίας, κρίνεται σκόπιμο να δοθούν πληροφορίες σχετικά με την περίοδο κατά την οποία δημιουργήθηκαν τα σημαντικά πολεοδομικά και αρχιτεκτονικά έργα στη Θεσσαλονίκη. Σε αυτό το χρονικό διάστημα, που καλείται αλλιώς *"περίοδος της Ρωμαιοκρατίας στη Θεσσαλονίκη"* (Ζιώγα, 2009, σ. 12), δημιουργήθηκαν πολλά καλλιτεχνικά αριστουργήματα στην πόλη. Ένα από αυτά είναι και το εξεταζόμενο εδώ πολεοδομικό συγκρότημα όπου στεγαζόταν η αρχαία ρωμαϊκή αγορά μαζί με άλλα λειτουργικά κτήρια.

Η ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη είναι σημαντικό να αναλυθεί καθόσον κατά την περίοδο εκείνη η πόλη συγκροτούνταν από δύο διαφορετικούς πολιτισμούς, τον ρωμαϊκό και τον ελληνιστικό, κάτι που επηρέαζε τόσο το κοινωνικό όσο και το πολιτιστικό στερέωμα της εποχής. Οι ανασκαφές που έχουν γίνει στην αρχαία αγορά της Θεσσαλονίκης και τα ευρήματά της φανέρωσαν τον συγκερασμό αυτών των δύο κουλτούρων και την αλληλεπίδραση των δύο πόλων σε πολλά επίπεδα.

Η Θεσσαλονίκη, η οποία ιδρύθηκε από τον Κάσσανδρο κατά τα ελληνιστικά χρόνια, επηρεάστηκε σε πολλά βασικά συστατικά της από την ρωμαϊκή ηγεμονία. Για παράδειγμα, η εξεταζόμενη αρχαία αγορά στην περίοδο της κλασικής εποχής σηματοδοτούσε *"το κεντρικό σημείο της πολιτικής και θρησκευτικής ζωής της πόλης, ενώ κατά τα ρωμαϊκά χρόνια ενισχύεται περισσότερο ο εμπορικός της χαρακτήρας και η αρχιτεκτονική της τείνει προς τον εντυπωσιασμό"* (Owens, 2004, σ. 217).

Επομένως, στα ρωμαϊκά χρόνια οι χώροι της αρχαίας αγοράς αλλάζουν λειτουργία και εντάσσονται πιο πολύ στα ρωμαϊκά πρότυπα ζωής. Ένα ακόμη παράδειγμα αποτελεί η συγχώνευση του Γυμνασίου και των Λουτρών και ο μετασχηματισμός τους σε τόπο ψυχαγωγίας. Επίσης, στη βιβλιογραφία αναφέρεται ότι *"το θέατρο της αρχαίας αγοράς έπαψε να έχει τον ρόλο που είχε στα κλασικά χρόνια και μετατρέπεται σε χώρος διεξαγωγής θηριομαχιών και μονομαχιών"* (Μαντάς, 2004, σ. 238).

Οι δομικοί και κοινωνικοί αυτοί μετασχηματισμοί που διαδραματίζονται στην πόλη της Θεσσαλονίκης είναι ζωτικής σημασίας να αναλυθούν, ώστε ο εκάστοτε αναγνώστης να συνειδητοποιήσει τις συνέπειες μετάβασης από την κλασική στην

ρωμαϊκή εποχή. Για να κατανοηθούν όμως τα παραπάνω, πρέπει να σκιαγραφηθεί το ιστορικό πλαίσιο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, αλλά και της ρωμαϊκής Θεσσαλονίκης. Συνεπώς, το πρώτο κεφάλαιο θα ανασυνθέσει τα κύρια στοιχεία γύρω από την ίδρυση και επέκταση της ρωμαϊκής ηγεμονίας και θα παρουσιάσει τις σημαντικότερες πληροφορίες σχετικά με τη Θεσσαλονίκη κατά τα ρωμαϊκά χρόνια. Τέλος, το τρίτο υποκεφάλαιο σχολιάζει το πολεοδομικό σύστημα της πόλης την περίοδο εκείνη βάσει των αρχαιολογικών ευρημάτων που έχουν έρθει κατά καιρούς στο φως.

1.1 Η ρωμαϊκή Αυτοκρατορία

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι υπάρχει άφθονη βιβλιογραφία σχετικά με την ίδρυση και την ραγδαία εξέλιξη της ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ιδρυτές της Ρώμης, μιας μικρής πόλης που βρισκόταν στην περιοχή Λάτιο της κεντρικής Ιταλίας, ήταν ο Ρώμος και Ρωμύλος, *"απόγονοι του ήρωα Αινεία"* (Ramage & Ramage, 2000, σ. 59). Η Ρώμη βρισκόταν ακριβώς στο κέντρο της ιταλικής χερσονήσου, στις εκβολές του ποταμού Τίβερη, *"ο οποίος της εξασφάλιζε εύκολη πρόσβαση στη θάλασσα, αλλά και στο εσωτερικό της χώρας"* (Ζιώγα, 2009, σ. 29). Στη βιβλιογραφία δεν δίνεται ακριβής ημερομηνία ίδρυσης της πόλης, αλλά εικάζεται ότι τοποθετείται τον 8ο π.Χ αιώνα.

Μολονότι στις απαρχές ιδρύσεως της η πόλη δεν φημιζόταν για τη δύναμη και τον πλούτο της, εντούτοις αναπτύχθηκε ταχέως. Πολλοί παράγοντες φαίνεται ότι συνέδραμαν στη γοργή ανάπτυξη της Ρώμης. Καταρχάς, *"ακμή της αποδόθηκε στο ήθος, τους πολιτικούς θεσμούς, τη στρατιωτική αρετή και την καλοτυχία του ρωμαϊκού λαού"* (Rostovtzeff, 1984, σ. 35). Επίσης, η γεωγραφική θέση της Ρώμης ήταν τέτοια που αφενός προσέφερε στους κατοίκους της άφθονο φυσικό πλούτο και αφετέρου ισχυρή άμυνα έναντι εχθρικών λαών. Η πόλη της Ρώμης λοιπόν μετατράπηκε γρήγορα σε εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο της ιταλικής χερσονήσου.

Αναφορικά με το πολίτευμα της Ρώμης, στην αρχή κυριαρχούσε η βασιλεία ενώ μετά τον 5ο αιώνα π.Χ τη διαδέχθηκε η δημοκρατία. Κατά την δημοκρατική Ρώμη, ανώτατη εξουσία είχαν οι πατρίκιοι, οι οποίοι και ήταν κάτοχοι μεγάλων τμημάτων γης. Αυτοί που στην ουσία διοικούσαν όμως ήταν οι ύπατοι που λογοδοτούσαν στην Σύγκλητο. Με τον όρο αυτόν νοούνταν *"το ανώτατο συλλογικό όργανο διακυβέρνησης της ρωμαϊκής πολιτείας το οποίο διαχειριζόταν τις σπουδαιότερες εσωτερικές και εξωτερικές υποθέσεις του κράτους"* (Garnsey & Salley, 1995, σ. 10). Την κατώτερη τάξη απάρτιζαν οι πληβείοι, οι οποίοι ήταν κυρίως άτομα χαμηλού κοινωνικού στάτους ή ακτήμονες.

Μετά τη ναυμαχία στο Άκτιο (31 π.Χ) στην εξουσία ανεβαίνει ο Οκταβιανός Αύγουστος. Από κει και πέρα, ξεκινά μία αυτοκρατορική περίοδος για την ρωμαϊκή ηγεμονία, καθόσον πλέον στον θρόνο υπάρχουν δυναστείες. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από τον επεκτατισμό των ηγεμόνων της Ρώμης, δεδομένου ότι όλοι στόχευαν στη γεωγραφική και οικονομική επέκτασή της. Μετά από την επίτευξη

πολλών εκστρατειών, η ρωμαϊκή Αυτοκρατορία απλώθηκε και κατέκτησε πολλά εδάφη, όπως την κεντρική και νότια Ιταλία, την Καρχηδόνα στην Βόρεια Αφρική και τη μέρη της δυτικής Μεσογείου.

Έχοντας εγκαθιδρύσει μία ισχυρή ηγεμονία σε δυτική Μεσόγειο, Ιταλία και Βόρεια Αφρική, επόμενος σκοπός της Ρώμης ήταν η εξάπλωση στην Ανατολή. Επομένως, πρώτος επιμέρους στόχος αυτού του σχεδίου ήταν η κατάκτηση της Ελλάδας. Ο τρόπος με τον οποίο εισχώρησε η ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στον ελλαδικό χώρο δεν ήταν η κατά μέτωπον επίθεση, αλλά μία πιο έμμεση ανάμιξη στο εσωτερικό του κράτους. Πιο επεξηγηματικά, *"η Ρώμη άρχισε να αναμειγνύεται ενεργά στις υποθέσεις των ελληνιστικών κρατών υποθάλποντας τις διασπαστικές τάσεις που εκδηλωνόταν στο εσωτερικό τους"* (Ζιώγα, 2009, σ. 47).

Πέραν όμως των όποιων παρεμβάσεων της ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στα εσωτερικά θέματα των Ελλήνων, το Μακεδονικό κράτος ήταν αυτό που κρατούσε σθεναρή αντίσταση απέναντι στις επεκτατικές βλέψεις και εμποδίζε την προσάρτηση εδαφών από τους Ρωμαίους. Έτσι, η σύγκρουση ανάμεσα στη Ρώμη και την Μακεδονία ήταν αναπόφευκτη. Μετά από τρεις πολύχρονους και αιματηρούς Μακεδονικούς πολέμους, τελικά η Ρώμη καταφέρνει να νικήσει και έτσι να προσαρτήσει ελληνικά εδάφη στην επικράτεια της.

Η επέκταση και η ολοκληρωτική υποταγή των γειτονικών λαών της ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ήταν πλέον γεγονός. Η Αυτοκρατορία έγινε παντοδύναμη, απέκτησε ισχύ και περιελάμβανε *"όχι μόνο την Ιβηρική, την Ιταλική και την Βαλκανική χερσόνησο, τα νησιά και τις ακτές της Μεσογείου, αλλά έφτανε ως τη Σαχάρα στην Αφρική, τον τίγγρη ποταμό στην Ασία και κάλυπτε επίσης ένα κομμάτι ως τη Σκωτία"* (Garnsey & Salley, 1995, σ. 115).

Οι περιοχές που κατακτήθηκαν από τους Ρωμαίους λειτουργούσαν σαν επαρχίες της Αυτοκρατορίας. Καθήλην υπεύθυνος για τη διοίκηση της εκάστοτε περιοχής ήταν ο αυτοκράτορας. Οι κατακτημένοι λαοί πλήρωναν φόρους, στρατολογούνταν και τηρούσαν τον νόμο και το δίκαιο που ίσχυε στην Ρώμη. Εντούτοις, έχει υποστηριχθεί ότι *"αυτός ο τρόπος διοίκησης και εκμετάλλευσης των κατεκτημένων περιοχών ήταν αποτελεσματικός, αφού το εσωτερικό και εξωτερικό εμπόριο άνθιζε, αλλά και η γεωργία με την κτηνοτροφία αποτελούσαν πηγές πλούτου για την Αυτοκρατορία"* (Vitti, 1990, σ. 147).

Ωστόσο, η εσωτερική και εξωτερική ευημερία της Αυτοκρατορίας φαίνεται να παρουσιάζει τριγμούς κατά τον 3ο μ.Χ αιώνα. Στην εξουσία διαδεχόταν ο ένας ηγεμόνας τον άλλο, οι επιθέσεις από εχθρικούς λαούς ολοένα και αυξάνονταν και οι πολίτες είχαν εξαντληθεί λόγω της συνεχούς φορολογικής αφαίμαξης. Κάποιες μεταρρυθμιστικές προσπάθειες επιτεύχθηκαν από τον Διοκλητιανό μόλις ανέβηκε στον θρόνο, η σημαντικότερη εκ των οποίων ήταν η εγκαθίδρυση του πολιτεύματος της Τετραρχίας. Πιο αναλυτικά, *"η εξουσία μοιράστηκε σε τέσσερις Τετράρχες, οι οποίοι θεωρούνταν όλοι ίσοι μεταξύ τους και ο καθένας είχε την έδρα του σε διαφορετική πόλη της Αυτοκρατορίας και δικό του στρατό"* (Rostovtzeff, 1984, σ. 316).

Αν και το εγχείρημα της Τετραρχίας ξεκίνησε με τις καλύτερες προσδοκίες, εκ των υστέρων αποδείχθηκε ότι δεν βοήθησε καθόλου στη διοίκηση της ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Οι συγκρούσεις ανάμεσα στους Τετράρχες ήταν αναμενόμενη, μετά την παραίτηση του Διοκλητιανού, γεγονός που οδήγησε και στην κατάργηση του εν λόγω πολιτικού συστήματος. Την εξουσία κατόπιν ανέλαβε ο Μέγας Κωνσταντίνος, ο οποίος και ανακηρύχθηκε ως *"μοναδικός ηγεμόνας της αχανούς αυτοκρατορίας"* (Ζιώγα, 2009, σ. 50).

Μετά τον Μ. Κωνσταντίνο, στο θρόνο τον διαδέχθηκε ο Κωνσταντίνος και κατόπιν ο Ιουλιανός. Σημαντικός σταθμός στη ρωμαϊκή ιστορία επίσης είναι και η ανάδειξη του Θεοδόσιου Α΄ ως αυτοκράτορα της ηγεμονίας (379 μ.Χ). Η Αυτοκρατορία αλλάζει ριζικά κατά τη διακυβέρνηση του, καθώς ο Θεοδόσιος Α΄ *"ανακήρυξε τον Χριστιανισμό ως επίσημη θρησκεία του κράτους και θέσπισε μέτρα ενάντια στους ειδωλολάτρες"* (Καραγιαννόπουλος, 1996, σ. 87).

1.2 Ιστορία της Θεσσαλονίκης

Έτος ίδρυσης της πόλης της Θεσσαλονίκης λογίζεται το 316 π.Χ. Ο Κάσσανδρος επίσης θεωρείται ο ιδρυτής της πόλης, ο οποίος ήταν απόγονος του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Το όνομα δόθηκε από την ετεροθαλή αδελφή του Μ. Αλεξάνδρου, τη Θεσσαλονίκη. Σαφέστατα, η κίνηση αυτή του Κασσάνδρου, αναφορικά με την ονοματοδοσία της πόλης είχε πολιτικό έρεισμα. Με πιο απλά λόγια, *"η απόφαση αυτή αποσκοπούσε στο να τονίσει τη συγγένεια του Μ. Αλεξάνδρου με τον τόπο και να ενισχύσει το κύρος έναντι των άλλων διαδόχων του"* (Βακαλόπουλος, 1997, σ. 19).

Η καλή γεωγραφική θέση που είχε η Θεσσαλονίκη, παράκτια και με εύκολο δίοδο προς την υπόλοιπη Ελλάδα, την κατέστησε, από πολύ νωρίς, ένα κομβικό σημείο και λιμάνι του τότε κράτους. Το λιμάνι της πόλης πήρε το όνομά του από ένα πόλισμα της εποχής εκείνης που ονομαζόταν Θέρμη, εξ' ου και το τοπωνύμιο Θερμαϊκός. Επιπρόσθετα, η ίδρυση της Θεσσαλονίκης *"ήρθε να καλύψει την ανάγκη του μακεδονικού κράτους για φυσική διέξοδο προς τη θάλασσα, διατηρώντας παράλληλα την επαφή με την πλούσια ενδοχώρα"* (Ζιώγα, 2009, σ. 52).

Αν και η πόλη συγκέντρωνε μεγάλη δύναμη και πλούτο, πρωτεύουσα του μακεδονικού κράτους παρέμενε πάντα η Πέλλα, η γενέτειρα του Βασιλιά Φιλίππου. Η Θεσσαλονίκη ακολουθεί γοργή ανάπτυξη, κόβοντας από πολύ νωρίς τα δικά της νομίσματα και αναπτύσσοντας ταχέως το εμπόριο μέσω του λιμανιού της. Κατά τον 2ο αιώνα π.Χ., *"η Θεσσαλονίκη είναι μία μεγάλη τυπικά αυτόνομη πόλη του μακεδονικού κράτους, που διοικείται εν μέρει από τη δική της βουλή και την εκκλησία του δήμου, αλλά υπακούει στις διαταγές του εκάστοτε βασιλιά, ο οποίος επεμβαίνει στα εσωτερικά της"* (Τιβέριος, 1997, σ. 26).

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, και η Ρώμη ακολούθησε μία, ανάλογη της Θεσσαλονίκης, ανοδική πορεία ανάπτυξης. Όπως εύκολα συμπεραίνει κανείς λοιπόν η σύγκρουση ανάμεσα σε δύο τόσο ισχυρές και πλούσιες πόλεις ήταν σχεδόν αναπόφευκτη. Επομένως, οι όποιες τυπικά φιλικές σχέσεις μεταξύ των δύο λαών έδωσαν γρήγορα τη θέση τους στην αντιζηλία και στη εχθρότητα. Οι τρεις συνεχόμενοι και αιματηροί Μακεδονικοί πόλεμοι που συνέβησαν ανάμεσα σε Ρώμη και Θεσσαλονίκη έρχονται να επιβεβαιώσουν τον παραπάνω ισχυρισμό.

Τελικά, η έριδα ανάμεσα στα δύο κράτη τελειώνει με την νίκη των Ρωμαίων έναντι του Μακεδόνα βασιλιά Περσέα στην Πύδνα (168 π.Χ). Ύστερα από την ήττα αυτήν, οι σημαντικότερες πόλεις της Μακεδονίας παραδόθηκαν στην ηγεμονία της ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, με ύπατο τον Αιμίλιο Παύλο. Οι Ρωμαίοι λέγεται ότι απέσπασαν τόσο μεγάλη λεία από τις μακεδονικές πόλεις τις οποίες κατέκτησαν, ώστε για αρκετό καιρό οι πολίτες της Ρώμης ήταν φορολογικά απαλλαγμένοι.

Η στρατηγική των Ρωμαίων, μετά την κατάκτηση της πόλης, ήταν ο χωρισμός της σε τέσσερις αυτόνομες περιοχές. Αυτές ήταν *"η Αμφίπολη στα ανατολικά, η Θεσσαλονίκη ανάμεσα στους ποταμούς Στρυμόνα και Αξιό, η Πέλλα στη νοτιοδυτική Μακεδονία και η Πελαγονία στη βόρεια περιοχή του κράτους"* (Βακαλόπουλος, 1997, σ. 29). Οι περιοχές αυτές αυτοδιοικούνταν, υπό τον έλεγχο πάντα της ρωμαϊκής ηγεμονίας, και *"απαγορευόταν να έχουν κάθε είδους σχέση μεταξύ τους, χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι απαγορευόταν ακόμη και ο γάμος ανάμεσα στους κατοίκους τους"* (Βακαλόπουλος, 1997, σ. 29).

Στόχος της παραπάνω στρατηγικής των Ρωμαίων, για τον διαχωρισμό περιοχών στο μακεδονικό κράτος, *"ήταν η εξουθένωση της μακεδονικής δύναμης και η αποφυγή οργάνωσης μιας μελλοντικής ανταρσίας"* (Βακαλόπουλος, 1997, σ. 30). Εντούτοις, οι Μακεδόνες, αρνούμενοι να δεχτούν την υποταγή τους στη ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, εξεγέρθηκαν με αρχηγό τον Αδραμυτηνό Ανδρίσκο. Η κίνηση αυτή δεν στέφθηκε με επιτυχία και έτσι *"το 146 π.Χ η Μακεδονία έγινε η πρώτη ρωμαϊκή επαρχία σε ελληνικό έδαφος"* (Καραγιαννόπουλος, 1996, σ. 91).

Την εποχή που ακολούθησε, οι τέσσερις μερίδες της Μακεδονίας συσπειρώθηκαν και δημιούργησαν ένα ενιαίο ρωμαϊκό κράτος, την επαρχία της Μακεδονίας όπου πρωτεύουσα ήταν η Θεσσαλονίκη. Οι εξελίξεις στην πόλη, μετά την αναγόρευση της ως πρωτεύουσα της μακεδονικής επαρχίας, είναι ραγδαίες και σημαντικές. Η Θεσσαλονίκη αυξάνει τη δύναμη της και σταθεροποιεί τις οικονομικές της δραστηριότητες, *"γίνεται έδρα στρατηγού, διατηρεί την παλιά πολιτική της οργάνωση και κόβει τα δικά της νομίσματα"* (Ζιώγα, 2009, σ. 54).

Πέραν των εμπορικών της κατορθωμάτων, η Θεσσαλονίκη αποτελεί την περίοδο εκείνη και ένα πολιτιστικό λίκνο, το οποίο μάλιστα προσέλκυε πολλούς καλλιτέχνες και φιλοσόφους. Επίσης, η τοποθεσία της πόλης και η κουλτούρα της, *"οδήγησαν πολλούς Ρωμαίους ευγενείς να εγκατασταθούν στην Θεσσαλονίκη"* (Μαντάς,

2004, σ. 240). Με λίγα λόγια, η Θεσσαλονίκη μετατράπηκε σε μία πολυπολιτισμική κοινωνία της Μακεδονίας, δηλαδή σε *"μητρόπολις, σύμφωνα με τον Στράβωνα"* (Βακαλόπουλος, 1997, σ. 31).

Ωστόσο, η πόλη βρισκόταν κάτω από την ρωμαϊκή ηγεμονία και δεν ήταν τελείως ανεξάρτητη και διοικητικά αυτόνομη. Επιπλέον, πολύ συχνά στην περιοχή της Θεσσαλονίκης λάμβαναν μέρος πολλοί πόλεμοι, είτε επεκτατικοί είτε εμφύλιοι, με πολύ δυσάρεστες συνέπειες τόσο σε οικονομικό όσο και σε γεωφυσικό επίπεδο. Αναφέρεται επίσης χαρακτηριστικά ότι *"στα τέλη της ρωμαϊκής δημοκρατίας, η πόλη βρισκόταν σε παρακμή, και στοιχεία ζωτικά για την επιβίωση και τη λειτουργία της, όπως η οχύρωση ή η αγροκαλλιέργεια, είχαν εγκαταλειφτεί"* (Vitti, 1990, σ. 146).

Η κατάσταση αυτή άλλαξε μετά τη νίκη του Μάρκου Αντώνιου έναντι του Οκταβιανού στους Φιλίππους, καθώς οι Θεσσαλονικείς τάχθηκαν υπέρ του πρώτου που ήταν και ο τελικός νικητής. Η Θεσσαλονίκη ανακηρύσσεται αμέσως αυτόνομη και οι κάτοικοί της απαλλάσσονται από κάθε φορολογική υποχρέωση. Τούτων πεπραγμένων, *"η πόλη αναπτύσσει μία ιδιαίτερη σχέση με τον Μάρκο Αντώνιο, γεγονός που επιβεβαιώνεται από επιγραφικές και νομισματικές μαρτυρίες"* (Αλλαμανή - Σουρή, 2003, σ. 76 - 77).

Όταν στο τιμόνι της ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ανέβηκε ο Οκταβιανός Αύγουστος (31π.Χ), η Θεσσαλονίκη άρχισε να απολαμβάνει τα οφέλη της *"οικουμενικής ειρήνης (pax romana)"* (Ζιώγα, 2009, σ. 56). Επιδιώκοντας τη σύναψη φιλικών σχέσεων με τον νέο Αυτοκράτορα προβαίνει σε μία σειρά διπλωματικών κινήσεων, όπως *"στην ανέγερση ναού προς τιμή του Καίσαρα, θετού πατέρα του Αυγούστου"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 77).

Απόρροια αυτού ήταν η οικονομική και εμπορική άνθιση της πόλης καθώς και η δημιουργία λαμπρών αρχιτεκτονικών οικοδομημάτων σύμφωνα με τα ρωμαϊκά πρότυπα. Η Θεσσαλονίκη γίνεται επίσης ιδρυτικό μέλος του Πανελληνίου, δηλαδή της συνάσπισης κρατών που είχε *"πολιτικό χαρακτήρα και στόχευε στην ενίσχυση των δεσμών ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις, αλλά και στην ενδυνάμωση της νομιμοφροσύνης τους απέναντι στη Ρώμη"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 123).

Στους αιώνες που ακολουθούν (1ος έως και 3ος μ.Χ αιώνες), η Θεσσαλονίκη καθίσταται πολιτιστικό και εμπορικό λίκνο. Η οικονομία της ολοένα και αυξάνεται, οι

κάτοικοί της παραμένουν ήρεμοι και ασφαλείς και αναπτύσσονται η θρησκεία, η αρχιτεκτονική και η τέχνη. Επιπλέον, *"η πόλη εμφανίζει πληθυσμιακή αύξηση, γεγονός που συνοδεύεται από ανάλογη οικοδομική δραστηριότητα"* (Σβέρκος, 2001, σ. 98 - 99). Οι Θεσσαλονικείς είναι ελεύθεροι να λατρεύουν τους θεούς τους, καθώς στην πόλη δεσπόζουν τέσσερις ναοί *"αφιερωμένοι στην αυτοκρατορική λατρεία"* (Βουτυράς, 1997, σ. 107). Σημαντικός σταθμός στην ιστορία της ρωμαϊκής Θεσσαλονίκης, είναι η αναγόρευσή της *"στα μέσα του 3ου αιώνα σε Κολωνεία, δηλαδή εξομοιώθηκε με ρωμαϊκή αποικία"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 162).

Στην ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη του 3ου αιώνα μ.Χ, η διοίκηση της πόλης ήταν αρμοδιότητα του εκάστοτε δήμου. Επιπλέον, *"οι πολίτες άνηκαν σε φυλές τα ονόματα των οποίων ήταν Διονυσιάς, Ασκληπιάς, Αντιγονίς, Γναΐας"* (Αδάμ - Βελένη, 1996, σ. 505). Το αρμόδιο όργανο για την ρύθμιση των εσωτερικών αλλά και εξωτερικών υποθέσεων της πόλης καλούνταν πολιτάρχες. Αυτοί *"ήταν σημαντικοί άρχοντες της πόλης, συγκαλούσαν τη βουλή, την εκκλησία του Δήμου (που σταδιακά χάνει τα δικαιώματά της), και ήταν υπεύθυνοι για την εκτέλεση των καθηκόντων τους"* (Ζιώγα, 2009, σ. 56). Τέλος, υπήρχαν και οι διάφοροι αξιωματούχοι, οι οποίοι διαχειρίζονταν εκπαιδευτικά, θρησκευτικά και αθλητικά θέματα. Τα άτομα αυτά *"ήταν συνήθως πλούσιοι πολίτες που συνεισέφεραν σημαντικά χρηματικά ποσά από την περιουσία τους για αυτούς τους σκοπούς"* (Βουτυράς, 1997, σ. 108).

Οι ρωμαϊκές επιρροές στην κοινωνία της Θεσσαλονίκης είναι ποικίλες και έκδηλες. Η χρησιμοποίηση ρωμαϊκών ονομάτων από Έλληνες πολίτες, η συμμετοχή των Θεσσαλονικίων στα διοικητικά της Ρώμης και η οικοδόμηση αρχιτεκτονικών κτηρίων ή ναών, βάσει ρωμαϊκών προτύπων, είναι μερικά μόνο από τα δείγματα αυτής της επίδρασης. Οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης ήταν Ρωμαίοι πολίτες, οι οποίοι τιμούσαν τα θρησκευτικά ή κοινωνικά έθιμα των ηγεμόνων τους, γεγονός που αποδεικνύεται από *"την τέλεση αγώνων προς τιμήν τους ή την ανέγερση ανδριάντων γι' αυτούς σε διάφορα σημεία της πόλης"* (Σβέρκος, 2001, σ. 98).

Εντούτοις, οι πολίτες της Θεσσαλονίκης θέλησαν να διαφοροποιηθούν σθεναρά από τους Ρωμαίους ηγεμόνες τους, διατηρώντας την ελληνιστική κουλτούρα και ταυτότητα τους. Πιο αναλυτικά, *"εξακολουθούσαν να χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα, να κρατούν τις τοπικές λατρείες και παραδόσεις, να ονομάζουν πρόσωπα, αλλά*

και δήμους, με ονόματα που συνδέονταν με την ελληνική μυθολογία, να συμμετέχουν στο Πανελλήνιο και να λατρεύουν τον Μέγα Αλέξανδρο" (Σβέρκος, 2001, σ. 100).

Τον 4ο αιώνα μ.Χ, ούσα σε τεράστια οικονομική ακμή, η πόλη της Θεσσαλονίκης εδραιώνει τη θέση της ακόμη περισσότερο μέσω της τοποθέτησης του Γαλερίου ως Τετράρχη της πόλης. Η πόλη αποκτά και άλλο κύρος, αποκομίζει μεγάλα οικονομικά οφέλη και *"εκδηλώνεται σ' αυτήν έντονη οικοδομική δραστηριότητα που είχε ως αποκορύφωμα την ίδρυση του μεγάλου γαλεριανού αρχιτεκτονικού συγκροτήματος"* (Ζιώγα, 2009, σ. 57). Το εν λόγω οικοδομικό συγκρότημα κοσμούσε επί αιώνες την πόλη της Θεσσαλονίκης και κάποια τμήματά του διασώζονται ακόμη και σήμερα επί της πλατείας Ναυαρίνου και της οδού Γούναρη.

Τα ρωμαϊκά πρότυπα παραδίδουν, κατά τον 5ο αιώνα, τα σκήπτρα τους στη βυζαντινή επίδραση. Η Θεσσαλονίκη αρχίζει να αποκτά ένα χαρακτήρα περισσότερο βυζαντινό, παρά ρωμαϊκό και έτσι *"κάποια από τα μνημειακά ρωμαϊκά συγκροτήματα των προηγούμενων αιώνων μετατρέπονται σε χώρους Χριστιανικής λατρείας"* (Αδάμ - Βελένη, 2006, σ. 78). Σημαντικό ιστορικό στοιχείο της πόλης επίσης υπήρξε ο καταστροφικός σεισμός του 7ου μ.Χ αιώνα που ισοπέδωσε την πολεοδομία της Θεσσαλονίκης. Ως εκ τούτου, *"τα κατεστραμμένα κτήρια αποτέλεσαν το οικοδομικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την ανοικοδόμησή της"* (Μπακιρζής, 1985, σ. 595).

Ανακεφαλαιώνοντας λοιπόν θα έλεγε κανείς ότι η Θεσσαλονίκη συγκέντρωνε ένα κράμα πολλών θετικών συστατικών, ώστε να μετατραπεί και να παραμείνει επί αιώνες ένα ισχυρό οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο. Πιο ειδικά, η σπουδαία γεωγραφική της θέση είναι ένα καθοριστικό δεδομένο προς επιβεβαίωση του παραπάνω ισχυρισμού. Με πιο απλά λόγια, *"βρισκόταν στη συμβολή μιας σειράς χερσαίων, αλλά και θαλάσσιων δρόμων μέσω του λιμανιού της, που ένωναν την Ανατολή με τη Δύση και τη Χερσόνησο του Αίμου"* (Μακρή και συν., 2000, σ. 44).

Επιπρόσθετα, η Θεσσαλονίκη έμεινε αμέτοχη σε πολέμους μεταξύ Ελλήνων και Ρωμαίων ή Ρωμαίων και άλλων λαών. Με τον τρόπο αυτόν, μπορούσε να αναπτύσσεται οικονομικά συνεχώς χωρίς να μετράει ανθρώπινες ή εδαφικές απώλειες. Εν κατακλείδι, η εν λόγω πόλη *"αποτελούσε έναν από τους σημαντικότερους σταθμούς της στρατιωτικής Εγνατίας Οδού, η οποία της έδινε τη δυνατότητα να επικοινωνεί με όλες τις περιοχές που εξυπηρετούσε"* (Βακαλόπουλος, 1997, σ. 32).

1.3 Πολεοδομία της ρωμαϊκής Θεσσαλονίκης

Η Θεσσαλονίκη αποτέλεσε το σημαντικότερο οικονομικό λίκνο της Μακεδονίας κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους. Μία τέτοια πόλη, για να αναπτυχθεί στο έπακρο, έπρεπε να διαθέτει το διοικητικό και θρησκευτικό της κέντρο. Αναγκαία επίσης συστατικά *"ήταν και οι χώροι για διασκέδαση, εκγύμναση, φροντίδα του σώματος, κτήρια θεαμάτων και φυσικά χώροι για ιδιωτικοί χρήση"* (Ζιώγα, 2009, σ. 59). Όλα αυτά τα οικοδομήματα υπήρχαν και στην πόλη που εξετάζει η εν λόγω εργασία.

Η Θεσσαλονίκη ήταν, από τα ελληνιστικά ακόμη χρόνια, ισχυρά οχυρωμένη με τείχη περιμετρικά της πόλεως. Μέσα σ' αυτά, μπορούσε να βρει κανείς *"κλεισμένους χώρους που προοριζόνταν για ιδιωτική ή δημόσια χρήση καθώς και ελεύθερους χώρους, πλατείες και δρόμους"* (Αδάμ -Βελένη, 2006, σ. 91). Τα τείχη που προστάτευαν την πόλη κατέληγαν στο λιμάνι, το οποίο συνιστούσε το εφελτήριο της εμπορικής δραστηριότητας για τους κατοίκους.

Θέλοντας να αναλύσει κανείς την πολεοδομία της ρωμαϊκής Θεσσαλονίκης, πρέπει να ανατρέξει στην ίδρυση της πόλεως από τον Κάσσανδρο και στην χάραξη οριζόντιων και κάθετων δρόμων σύμφωνα με το Ιπποδάμειο πολεοδομικό σύστημα. Ανάμεσα στις τομές των δρόμων αυτών, σχηματίστηκαν τα οικοδομικά τετράγωνα της πόλης, *"τα οποία είχαν διαστάσεις 58μ επί 102μ"* (Τιβέριος, 1997, σ. 11).

Υπάρχουν πολλές μελέτες και απόψεις, συχνά αντικρουόμενες, σχετικά με τον οικοδομικό σχεδιασμό της Θεσσαλονίκης. Το πρώτο σενάριο για τον πολεοδομικό σχεδιασμό της πόλης εισηγήθηκε ο Vickers (1985). Κατ' αυτόν, η οικοδόμηση της Θεσσαλονίκης πραγματοποιήθηκε σε δύο χρόνους. Πιο αναλυτικά, *"η πρώτη περίοδος ανάγεται στην εποχή ίδρυσης της πόλης, οπότε και σχεδιάστηκε η περιοχή νότια της σημερινής Εγνατίας. Ο πολεοδομικός αυτός ιστός ευθυγραμμιζόταν με την πορεία της θάλασσας"* (Vickers, 1985, σ. 471).

Ο Vickers (1985) αναφέρεται κατόπιν στη δεύτερη περίοδο οικοδόμησης της Θεσσαλονίκης, η οποία είναι και μεταγενέστερη της πρώτης. Έτσι, *"η δεύτερη φάση χρονολογείται γύρω στο 95 π.Χ, οπότε και σχεδιάστηκε η περιοχή βόρεια της σημερινής*

Εγνατίας" (Vickers, 1985, σ. 472). Ιθύνων νους για την πολεοδομική αυτή επέκταση της πόλης θεωρείται ο Φίλιππος Ε΄.

Εντούτοις, ο Vickers δεν είναι ο μοναδικός μελετητής που ασχολήθηκε με την πολεοδομία της ελληνιστικής Θεσσαλονίκης. Η σταχυολόγηση της βιβλιογραφίας αναδεικνύει την αντίθετη, προς τον προαναφερθέντα ερευνητή, άποψη της Αδάμ - Βελένη (2003). Κατ' αυτήν, η πολεοδομία της Θεσσαλονίκης ακολούθησε πορεία από τον βορρά προς τον νότο, δηλαδή από τα βόρεια προς το λιμάνι της πόλης, και όχι το αντίθετο.

Πιο επεξηγηματικά, η Αδάμ - Βελένη (2003) επισημαίνει ότι *"η πόλη αρχικά εκτεινόταν βόρεια της σημερινής οδού Αγ. Δημητρίου"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 123). Μετέπειτα μελέτη της ίδιας ερευνήτριας ανάδειξε και τη δεύτερη φάση οικοδόμησης της πόλης. Τούτων λεχθέντων, *"η δεύτερη φάση επέκτασης της Θεσσαλονίκης τοποθετείται στα χρόνια του Φιλίππου Ε', ο οποίος είχε επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πόλη, και έγινε προς τον νότο"* (Αδάμ - Βελένη, 2006, σ. 104).

Ο Vitti (1990), από την άλλη, θεωρεί ότι η Θεσσαλονίκη οικοδομήθηκε σε δύο περιόδους. Η πρώτη επεκτείνεται από την ίδρυση της πόλης έως και τα ελληνιστικά χρόνια (148 π.Χ), οπότε και συνιστά την πρωτεύουσα της μακεδονικής επαρχίας. *"Κατά την περίοδο αυτή στην πόλη υπήρχαν περιοχές για κατοίκηση, όπως το Σαράπειο, η Αγορά, το Γυμνάσιο και το Στάδιο"* (Ζιώγα, 2009, σ. 60). Τέλος, ο Vitti (1990) υποστηρίζει ότι *"η δεύτερη φάση χαρακτηρίζεται από οικονομική ανάπτυξη και τοποθετείται ανάμεσα στο 147-127 π.Χ"* (Vitti, 1990, σ. 55).

Τέλος, παλαιότερη έρευνα του Βακαλόπουλου (1985) υποστήριξε ότι *"τα όρια της ελληνιστικής Θεσσαλονίκης δεν έχουν προσδιοριστεί με σαφήνεια, αλλά πιθανόν η πόλη να εκτεινόταν στην περιοχή βόρεια της Εγνατίας από την Αχειροποίητο ως τα δυτικά τείχη"* (Βακαλόπουλος, 1985, σ. 242).

Αναφορικά τώρα με την πολεοδομική εξέλιξη της πόλης, και εδώ συναντά κανείς βιβλιογραφικά ποικίλες θεωρίες και απόψεις. Ο Vitti (1990) διατείνεται ότι οι Ρωμαίοι άφησαν ακέραιο τον ελληνιστικό σχεδιασμό της Θεσσαλονίκης, ωστόσο *"έγινε μια συγχώνευση ελληνικών και ρωμαϊκών οικοδομικών πολεοδομικών αρχών που προσαρμόστηκαν στις συνθήκες που επικρατούσαν σ' αυτήν"* (Vitti, 1990, σ. 474). Σε αντίθετο πνεύμα κινείται η άποψη της Αδάμ - Βελένη (1997), η οποία υποστηρίζει ότι

"οι άξονες των κτηρίων των πρώιμων ελληνιστικών χρόνων δεν ταυτίζονται με αυτούς της εποχής των αυτοκρατορικών χρόνων" (Αδάμ - Βελένη, 1997, σ. 359).

Στη βιβλιογραφία επίσης, δεν υπάρχει ομοφωνία ούτε για την έκταση της ελληνιστικής Θεσσαλονίκης. Αποδεικτικά στοιχεία αυτών των αντικρουόμενων απόψεων αποτελούν *"ευρήματα που προέρχονται κυρίως από τάφους στη Νεάπολη, στη Σταυρούπολη, στην περιοχή της Καμάρας και στην οδό Παπαναστασίου"* (Μαρκή, 1983, σ. 12). Έτσι, ενώ κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η πόλη *"είχε έκταση περίπου εξήντα εκτάρια"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 125), άλλοι την θεωρούσαν πιο διευρυμένη, δηλαδή ότι *"είχε έκταση σχεδόν διακόσια πενήντα εκτάρια, με ποικίλα ανάκτορα, περιστύλια, εξέδρες και νεώρια"* (Τιβέριος, 1997, σ. 16).

Κατά τα ρωμαϊκά χρόνια, η πόλη της Θεσσαλονίκης αλλάζει χαρακτήρα και γίνεται πιο καλλωπισμένη με εξωραϊσμένα αρχιτεκτονικά οικοδομήματα και μνημειακά κτήρια. Σύμφωνα με έρευνα, *"ο καλλωπισμός αυτός ίσως εκδηλωνόταν στα πλαίσια ενός ανταγωνισμού ανάμεσα στις πόλεις και αποτελούσε επίσης μέσο προσέλκυσης της εύνοιας του αυτοκράτορα"* (Ζιώγα, 2009, σ. 61).

Στη ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη λοιπόν τέσσερις συγκεκριμένοι παράγοντες καθόρισαν τον πολεοδομικό σχεδιασμό της πόλης. Αρχικά, πολύ σημαντική ήταν *"η προϋπάρχουσα ελληνιστική χάραξη"* (Ζιώγα, 2009, σ. 62) των οικοδομημάτων και των κύριων οδικών αξόνων. Κατόπιν, καταλυτικός πολεοδομικός παράγοντας υπήρξε *"η επέκταση των τειχών της πόλης κατά τον 3ο μ.Χ αιώνα, μέσα στα οποία κατασκευάστηκε το οικοδομικό συγκρότημα του Γαλερίου"* (Μαρκή & Πελεκανίδου, 2000, σ. 44), το οποίο έχει αναφερθεί στο προηγούμενο υποκεφάλαιο.

Επιπροσθέτως, *"η παραμονή του Μεγάλου Κωνσταντίνου στην πόλη κατά το 320-322 μ.Χ και η δημιουργία μεγάλων έργων, όπως το λιμάνι"* (Μαρκή & Πελεκανίδου, 2000, σ. 48) έβαλε και αυτό με τη σειρά του ένα λιθαράκι στον πολεοδομικό σχηματισμό της πόλης. Τέλος, η ανακήρυξη του Χριστιανισμού ως επίσημη θρησκεία του κράτους από τον Θεοδόσιο (391μ.Χ) επέφερε ποικίλες οικοδομικές αλλαγές, καθόσον *"έπρεπε να δημιουργηθούν καινούρια κτήρια για την εξυπηρέτηση των αναγκών της νέας θρησκείας"* (Ζιώγα, 2009, σ. 62). Στα πλαίσια της νέας χριστιανικής θρησκείας έτσι πολλά ελληνιστικά και ρωμαϊκά κτήρια μετασχηματιστήκαν, αλλάζοντας λειτουργία χρήσης ή μετατράπηκαν σε χριστιανικοί ναοί.

Κεφάλαιο 2: Αρχαία ρωμαϊκή αγορά Θεσσαλονίκης

Τόσο κατά τα ελληνιστικά όσο και κατά τα ρωμαϊκά χρόνια, οι αγορές αποτελούσαν αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής και εμπορικής πραγματικότητας για τους πολίτες της Θεσσαλονίκης. Η λειτουργία των αγορών αυτών δεν περιοριζόταν μόνο στην αγορά ή την πώληση αγαθών, αλλά είχε και διοικητικό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι υφίσταντο στο συγκρότημά της πολλά δημόσια - κρατικά κτήρια.

Συνεπώς, η αρχαία αγορά της Θεσσαλονίκης, η οποία *"βρίσκεται ανάμεσα στην οδό Εγνατία και την οδό Αγ. Δημητρίου"* (Ζιώγα, 2009, σ. 74), δε διέφερε σε τίποτα από μία τυπική ρωμαϊκή αγορά. Κατ' επέκταση, η αρχαία ρωμαϊκή αγορά της Θεσσαλονίκης *"αποτελούσε το κοινωνικό και θρησκευτικό κέντρο, με ελεύθερους χώρους, στοές, περιστύλια, καταστήματα και πολλά μνημειώδη κτήρια"* (Ramage & Ramage, 2000, σ. 102).

Τέλος, η εν λόγω αρχαία αγορά είχε κατασκευαστεί από τους Έλληνες - Μακεδόνες κατοίκους της πόλης, ενώ φαίνεται ότι *"ανοικοδομήθηκε κατά τη διάρκεια της ρωμαιοκρατίας και γνώρισε ιδιαίτερη άνθιση στους μέσους αυτοκρατορικούς χρόνους"* (Αδάμ - Βελένη, 2001, σ. 34). Το πολεοδομικό συγκρότημα που την συνιστούσε είναι σχετικά μεγάλο, με πολυάριθμα κτήρια και χώρους στο εσωτερικό του. Επομένως, η αρχαία αγορά της πόλης διέθετε έναν μεγάλο αριθμό μεμονωμένων οικοδομημάτων, το καθένα με τη δική του λειτουργία και χρήση, μέσα στο πολεοδομικό συγκρότημα το οποίο καταλάμβανε.

Στο κεφάλαιο αυτό, γίνεται αναλυτική περιγραφή των βασικών συστατικών της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς της Θεσσαλονίκης. Το κεφάλαιο ξεκινά με την ιστορική ανασκόπηση ανασκαφής του μνημείου και την περιγραφή του φυσικού τοπίου που μελετάται. Κατόπιν, σταχυολογούνται προσεκτικά και περιγράφονται τα κυριότερα στοιχεία για τα χαρακτηριστικά της αρχαίας αγοράς. Μετά, αναλύονται διεξοδικά όλα τα οικοδομήματα που συνέθεταν το πολεοδομικό συγκρότημα της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς, παρέχοντας στον αναγνώστη χρήσιμες πληροφορίες για την ιστορία και τη λειτουργία καθενός απ' αυτά. Το κεφάλαιο κλείνει με την περιγραφή της κατάστασης που επικρατεί στη σημερινή ρωμαϊκή αγορά της Θεσσαλονίκης, σαν ένα είδος σύγκρισης του τότε με το τώρα.

2.1 Ιστορικά στοιχεία ανασκαφής

Η αρχαία ρωμαϊκή αγορά της Θεσσαλονίκης αποτέλεσε πόλο έλξης πολλών αρχαιολόγων, καθώς η ανασκαφή του μνημείου συνιστούσε από μόνη της μία πρόκληση για τον επιστημονικό κόσμο. Εντούτοις, *"η αρχαιολογική σκαπάνη δεν είχε αποκαλύψει ακριβώς τη θέση της, παρότι μετά την πυρκαγιά του 1917 στην πόλη είχαν εντοπιστεί σποραδικά ευρήματα στην περιοχή μεταξύ του Αγ. Δημητρίου και της Παναγίας των Χαλκέων"* (Πέτσας, 1985, σ. 460).

Ουσιαστικά, η αρχαιολογική έρευνα της αρχαίας αγοράς της πόλης ξεκίνησε το 1962, όταν ο Γάλλος αρχιτέκτονας Hebrard θέλησε να ανοικοδομήσει το, κατεστραμμένο από την πυρκαγιά του 1917, Δικαστικό Μέγαρο της περιοχής εκείνης. Επομένως, *"η προσπάθεια εφαρμογής του παραπάνω σχεδίου ήταν αυτή που οδήγησε στην έναρξη των ανασκαφικών εργασιών, οι οποίες όμως διακόπηκαν πολλές φορές, καθώς επανεξεταζόταν το ζήτημα του Δικαστικού Μεγάρου"* (Ζιώγα, 2009, σ. 75).

Μέσα σε ένα οξυμένο κλίμα γεμάτο εντάσεις, η τελική απόφαση συνέχισης των ανασκαφικών εργασιών πάρθηκε από τον τότε έφορο αρχαιοτήτων Φώτη Πέτσα, ο οποίος ξεκινά τις αρχαιολογικές δραστηριότητες ξανά το 1966. Παρά τις οιασδήποτε ενστάσεις υπήρχαν για το θέμα, αποφασίζεται έναν χρόνο αργότερα (1967) η οριστική συνέχιση της ανασκαφής.

Μετά το πέρας δύο χρόνων, δηλαδή το 1969, *"ο χώρος κηρύσσεται αρχαιολογικός και μετονομάζεται από Πλατεία Δικαστηρίων σε πλατεία "Αρχαίας Αγοράς"* (Ζιώγα, 2009, σ. 75), όρος που χρησιμοποιείται μέχρι και τις μέρες μας. Παράλληλα, οι δραστηριότητες ανασκαφής και συντήρησης του μνημείου συνεχίζονται κανονικά, με επικεφαλής πλέον τον έφορο Α. Βαβρίτσα.

Σπουδαίας σημασίας για το μνημείο θεωρείται η δεκαετία του 1970, οπότε και *"έγιναν έργα συντήρησης και αναστύλωσης στο Ωδείο και στη νότια Κρηπίδα"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 149). Από τις προαναφερθείσες ανασκαφές ήρθε στο φως η πραγματική έκταση του πολεοδομικού συγκροτήματος της αρχαίας αγοράς Θεσσαλονίκης. Η τότε *"αγορά λοιπόν εκτεινόταν πέρα από το συμβατικά όρια του αρχαιολογικού χώρου και περιελάμβανε τμήμα των γειτονικών οικοπέδων"* (Βελένης - Βελένη, 1997, σ. 32).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ξεκινάει ένας δεύτερος κύκλος αρχαιολογικών ανασκαφών στην περιοχή, *"με επιστημονικό υπεύθυνο τον κ. Γ. Βελένη και υπεύθυνη αρχαιολόγο την κ. Π. Βελένη"* (Ζιώγα, 2009, σ. 75). Οι ανασκαφικές αυτές εργασίες είχαν διττό ρόλο. Πιο επεξηγηματικά, απέβλεπαν στο *"να αποδοθεί στην πόλη όχι μόνο ένας διαμορφωμένος αρχαιολογικός χώρος, αλλά τα αρχαία οικοδομήματα να αποκτήσουν σύγχρονες χρήσεις"* (Βελένης - Βελένη, 1997, σ. 31).

Συνοπτικά λοιπόν, θα έλεγε κανείς ότι η αρχαία αγορά της Θεσσαλονίκης είχε πάρει την πρώιμη μορφή της πολύ πριν την ρωμαϊκή ηγεμονία στην περιοχή, δεδομένου ότι χρησιμοποιείτο από τα ελληνιστικά χρόνια. Η χρήση της αγοράς κατά τους ελληνιστικούς καιρούς επιβεβαιώνεται από μία σειρά ευρημάτων, όπως όστρακα, λύχνοι κ.ο.κ. Επίσης, *"από τον 2ο π.Χ έως τον 1ο μ.Χ αιώνα εντοπίστηκαν στοιχεία οικιστικής εγκατάστασης στην περιοχή, που είχαν ιδιωτική χρήση"* (Πέτσας, 1985, σ. 464).

Ο χαρακτήρας του τόπου αλλάζει ριζικά στο τέλος του 1ου μ.Χ αιώνα, οπότε και δημιουργείται το πρώτο πολεοδομικό συγκρότημα για δημόσια χρήση. Η τελική μορφή ωστόσο της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς, όπως αποκαλύφθηκε σήμερα, αποκτάται στα μέσα του 2ου μ.Χ αιώνα. Αυτή η οριστικοποίηση της μορφής της *"συσχετίζεται, αφενός με την αγάπη του Αδριανού και των διαδόχων του προς τα επιτεύγματα του ελληνικού πνεύματος, αφετέρου με την αλματώδη πληθυσμιακή αύξηση της πόλης και την επιτακτική ανάγκη για μεγαλύτερο κέντρο διοίκησης"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 146).

2.2 Περιγραφή χώρου

Αναφορικά με την περιγραφή του χώρου της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς της Θεσσαλονίκης, υπάρχουν ποικίλες καταγραφές σχετικά με τη διαμόρφωσή της. Υποστηρίζεται ότι διαιρούταν σε δύο επίπεδα, καθένα εκ των οποίων διέθετε τη δική του πλατεία. Η διμερής αυτή κατανομή της αρχαίας αγοράς ήταν αναγκαία καθόσον υπήρχε σημαντική κλήση στο έδαφος της περιοχής.

Η αρχαία αγορά λοιπόν *"περιελάμβανε δύο παράλληλες συνεχόμενες πλατείες, οι οποίες περιβάλλονταν από στοές"* (Μπακιρζής, 1985, σ. 595). Από τις δύο αυτές πλατείες, πιστεύεται ότι *"μεγαλύτερη και πιο κεντρική πρέπει να ήταν η νότια, η οποία στα βυζαντινά χρόνια ήταν γνωστή ως Μεγαλοφόρος (μεγάλη αγορά) και αυτό σήμανε ότι ξεχώριζε λόγω μεγέθους από τις άλλες αγορές, που υπήρχαν σε διάφορα σημεία της πόλης"* (Vitti, 1990, σ. 93).

Στα βορειοδυτικά της εν λόγω μεγάλης πλατείας βρισκόταν μία σπουδαία στοά, που αποκαλούνταν Χαλκευτική, δηλαδή εκτεινόταν κατά προσέγγιση στο μήκος της σημερινής οδού Χαλκέων. Η μεγάλη και η μικρή πλατεία δεν ήταν αποκομμένες η μία από την άλλη, αλλά αντίθετα *"επικοινωνούσαν μεταξύ τους με μνημειώδη κλίμακα"* (Μπακιρζής, 1985, σ. 593).

Εντούτοις, υπάρχουν και ερευνητές (Βελένης, 1996) που δεν συμφωνούν με την παραπάνω περιγραφή των δύο πλατειών της αρχαίας αγοράς. Χαρακτηριστικά, ο Βελένης (1996) επισημαίνει *"ότι ενδεχομένως η Μεγαλοφόρος να βρισκόταν ανάμεσα στο Γαλεριανό συγκρότημα και τη Via Regia"* (Βελένης, 1996, σ. 494). Εντούτοις, όποια και αν ήταν η πραγματική ρυμοτομία των πλατειών, η λειτουργική, χρηστική, και καλλιτεχνική τους αξία παραμένει σπουδαία.

2.3 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα

Κατά τον 3ο μ.Χ αιώνα, η ρωμαϊκή αγορά της Θεσσαλονίκης αποκτά έναν περισσότερο δημόσιο χαρακτήρα, καθώς στο πολεοδομικό της συγκρότημα υπάρχουν ποικίλα διοικητικά κτήρια. Επίσης, κατά τα ρωμαϊκά αυτά χρόνια εντοπίζεται ένας έντονος καλλωπισμός ακόμη και στα δάπεδα των κτηρίων της αρχαίας αγοράς. Πιο επεξηγηματικά, *"τα δάπεδα των στοών ήταν στρωμένα με ισχυρό κονίαμα, ενώ το Ωδείο επιστρώθηκε με λεπτές μαρμάρινες πλάκες λίγο μετά τα μέσα του 3ου αιώνα μ.Χ"* (Βελένης - Βελένη, 1997, σ. 20).

Από την άλλη, υπήρχαν σε μερικά κτήρια της αγοράς και δάπεδα που δεν ήταν μαρμάρινα. Αυτού του είδους τα πατώματα στολίστηκαν με κάθε μορφής ψηφιδωτά, τα οποία χρονολογούνται στην εποχή του Γαλέριου. Τέτοια ψηφιδωτά είναι ακόμη και σήμερα ορατά από τους επισκέπτες της αρχαίας αγοράς Θεσσαλονίκης, καθώς πολλά απ' αυτά *"σώζονται τμηματικά στην ανατολική, στη νότια και στη δυτική μεριά της αγοράς"* (Κοσμίδης & Σαφέτης, 2001, σ. 168).

Επιπλέον, είναι πολύτιμος και ο αρχαιολογικός θησαυρός που βρέθηκε σε όλη την έκταση της αρχαίας αγοράς, ευρήματα που έχουν να δηλώσουν πολλά για την καθημερινή ζωή των τότε πολιτών. Πιο ειδικά λοιπόν, στην περιοχή ανακαλύφθηκαν *"λυχνάρια της ελληνιστικής και ρωμαϊκής περιόδου, ενσφράγιστες λαβές αμφορέων, θραύσματα από διάφορα είδη πήλινων αγγείων, που προοριζόταν για διάφορες χρήσεις (σκύφοι, κάνθαροι, οινοχόες, μυροδοχεία), γυάλινα δοχεία πόσης, πήλινα γυναικεία ειδώλια σε διάφορες στάσεις, ανδρικά ειδώλια, ειδώλια θεοτήτων, μυθικών τεράτων και ζωικών μορφών, σκεύη για μεταφορά και φύλαξη καλλυντικών, καθώς και καλλυντικά"* (Βελένη και συν., 1996, σ. 507).

Ακόμη, στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της αρχαίας αγοράς Θεσσαλονίκης, που πρέπει να αναφερθούν, εντάσσονται οι ιδιαίτεροι *"κίονες κορινθιακού ρυθμού που διέθετε"* (Ζιώγα, 2009, σ. 77). Εντυπωσιακές επίσης είναι και οι επιγραφές πάνω σε τοίχους που έχουν ανακαλυφθεί στην περιοχή της συγκεκριμένης αρχαίας αγοράς. Πιο εξειδικευμένα, *"σε έναν τοίχο που θεωρείται από τις παλαιότερες κατασκευές που εντοπίστηκαν στον χώρο της αγοράς βρέθηκε εντοιχισμένος ένας πώρινος ελληνιστικός Άτλας, που σήμερα βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης"* (Δεσπίνης, 2003,

σ. 56). Ο Άτλας αυτός απεικόνιζε *"έναν ώριμο άνδρα με έντονη μυϊκή διάπλαση, με τον κορμό του ελαφρώς στραμμένο προς τα δεξιά"* (Δεσπίνης, 2003, σ. 56).

Υπάρχουν πολλοί ακόμη σημαντικοί κίονες, που ανακαλύφθηκαν στο πολεοδομικό συγκρότημα της αρχαίας αγοράς Θεσσαλονίκης, ωστόσο στην παρούσα μελέτη αναφέρονται οι πιο πολυσυζητημένοι ή εντυπωσιακοί. Συνεπώς, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί *"ένας ακέραιος μονόλιθος μαρμάρινος κίονας με κιονόκρανο σε άριστη κατάσταση, ο οποίος και αναστηλώθηκε σε τυχαία θέση το 1966"* (Βελένης & Βελένη, 1997, σ. 26).

Η αρχαία ρωμαϊκή αγορά της Θεσσαλονίκης δεν συνιστούσε μόνον έναν χώρο συνάντησης των εμπόρων ή έναν τόπο αγοραπωλησίας προϊόντων. Ήταν κάτι πιο διευρυμένο, κάτι πιο ολιστικό και πολυπολιτισμικό. Ήταν το σημείο συνάντησης κουλτούρων, γλωσσών και διαφορετικών λαών. Τα σπουδαία αρχαιολογικά ευρήματα που διατίθενται σήμερα φανερώνουν τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της πόλης και επιβεβαιώνουν την προτίμηση ακόμη και Ρωμαίων ηγεμόνων στην εν λόγω πόλη.

Μέσα στο πολεοδομικό συγκρότημα της αρχαίας αγοράς ακόμη, πραγματοποιούνταν σημαντικά καλλιτεχνικά δρώμενα, δεδομένου ότι στον χώρο συμπεριλαμβάνονταν πολλά θέατρα, Ωδείο, λουτρά και τόποι διασκέδασης - ψυχαγωγίας για τους πολίτες. Τέλος, η αρχαία αγορά αποτελούσε και ένα είδος κυβερνείου της Θεσσαλονίκης, καθώς *"στην περιοχή εκείνη είχε διαμορφωθεί ένα ολόκληρο συγκρότημα δημόσιων χώρων κι κτηρίων"* (Μπακιρζής, 1985, σ. 593).

2.4 Οικοδομήματα Αγοράς

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, *"την αγορά δεν την αποτελούσαν μόνο στοές και πλατείες, αλλά στην περιοχή είχε δημιουργηθεί ένα ολόκληρο συγκρότημα δημόσιων χώρων και κτηρίων"* (Ευαγγελίδης, 2010, σ. 58). Επομένως, η αρχαία ρωμαϊκή αγορά της Θεσσαλονίκης νοείται σαν ένα κράμα οικοδομημάτων, τα οποία εξυπηρετούσαν τόσο τη δημόσια όσο και την ιδιωτική ζωή των πολιτών της. Στο εν λόγω λοιπόν κεφάλαιο θα μελετηθούν μερικά από τα πιο γνωστά οικοδομήματα η κτήρια που βρίσκονταν στην ρωμαϊκή αγορά, σχολιάζοντας παράλληλα τα χαρακτηριστικά τους και τη χρήση τους.

2.4.1 Στοά ειδώλων

Η Στοά των Ειδώλων είναι η κεντρικότερη στοά της αρχαίας αγοράς Θεσσαλονίκης. Η ονομασία της έχει ισπανοεβραϊκή προέλευση και προέρχεται από τις μορφές που ανακαλύφθηκαν πάνω σε μία κιονοστοιχία. Πιστεύεται ότι οι μορφές που απεικονίζονταν ήταν *"η Λήδα, ο Διώνυσος, η Αριάδνη, η Μαινάδα, η Νίκη, ην Αύρα, ο Διόσκουρος και ο Γανυμήδης"* (Ευαγγελίδης, 2010, σ. 61). Η εν λόγω Στοά είναι επίσης γνωστή με την επωνυμία *"Las Incantadas"* που στα ισπανικά σημαίνει τα είδωλα ή οι μορφές. Μολονότι οι μορφές αυτές βρίσκονταν στην Θεσσαλονίκη έως και τον 19ο αιώνα, έκτοτε μεταφέρθηκαν και παραμένουν ακόμη στο Μουσείο του Λούβρου στο Παρίσι.

Η Στοά των Ειδώλων θεωρείται ότι εκτεινόταν στη νότια πλευρά της Μεγαλοφόρου πλατείας και ήταν η κεντρική είσοδος της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς. Η Στοά αυτή ήταν ευδιάκριτη από κάθε πιθανό σημείο της αγοράς και του δρόμου, λόγω *"της θέσης της στην κορυφή μιας κλίμακας που οδηγούσε από τη Via Regia στην αγορά, της κλίσης του εδάφους στην περιοχή και της διαμόρφωσης των πλατειών"* (Μπακιρζής, 1985, σ. 597). Επίσης, στο νότιο τμήμα της Στοάς των Ειδώλων υπήρχε *"μια Εξέδρα, δηλαδή ένα κτίσμα σε σχήμα τραπεζίου, στις γωνίες του οποίου υπήρχαν τέσσερις πεσσοί με ανάγλυφο φυτικό διάκοσμο"* (Vitti, 1990, σ. 199).

Υπάρχουν πολλές διαφορετικές απόψεις σχετικά με την τοποθεσία και τη χρηστικότητα της Στοάς των Ειδώλων. Για παράδειγμα, ένας άλλος μελετητής (Μέντζος, 1997) θεωρούσε ότι η περιγραφόμενη Στοά ήταν σημαντικό κομμάτι κάποιου μεγάλου δημόσιου χώρου και πιθανότατα να συνδεόταν με κάποιο αυτοκρατορικό λουτρό ή τόπο ψυχαγωγίας. Γενικά, την εποχή εκείνη, ήταν σύνηθες στο ίδιο πολεοδομικό συγκρότημα με τα δημόσια κτήρια να υπάρχουν και χώροι αναψυχής ή διασκέδασης για τους πολίτες. Επομένως, το συγκρότημα που βρισκόταν η Στοά των Ειδώλων *"θα αποτελούταν από αυλή ή παλαίστρα, από το κυρίως λουτρό και τους βοηθητικούς χώρους"* (Μέντζος, 1997, σ. 384).

Επιπρόσθετα, στο τμήμα που εκτεινόταν νότια της εν λόγω Στοάς, *"δημιουργήθηκε διπλή υπόγεια θολοσκεπής στοά (η λεγόμενη cryptoporticus), η οποία λειτουργούσε ως υποδομή της υπερκείμενης κορινθιακής κιονοστοιχίας και ως ανάλημμα της πλατείας, στοιχείο που ήταν απαραίτητο εξαιτίας της κατηφορικής κλίσης του εδάφους"* (Βελένης & Βελένη, 1997, σ. 8). Οι συγκεκριμένοι τοίχοι κατασκευάζονταν ως ένα είδος προστασίας από κατολισθήσεις και καθιζήσεις.

Επιπλέον, η Στοά των Ειδώλων δεν ήταν ιδιαίτερος φωτεινή, αλλά αντιθέτως σκοτεινή. Έχει υποστηριχθεί λοιπόν ότι *"φωτιζόταν μέσα από τις θυρίδες που ήταν λαξευμένες στην τελευταία βαθμίδα της κρηπίδας, οι οποίες έκλειναν από την πλευρά της πλατείας με περιστρεφόμενα ξύλινα φύλλα, και γι' αυτό ο φωτισμός ήταν ανεπαρκής"* (Ευαγγελίδης, 2010, σ. 67). Εντούτοις, το ίδιο δεν ίσχυε για τον εξαερισμό του χώρου της Στοάς, ο οποίος κρίνεται ικανοποιητικός.

Εν κατακλείδι, μέσα στην Στοά των Ειδώλων επίσης, και πιο ειδικά *"στη νότια πλευρά της κρυπτής στοάς"* (Ζιώγα, 2009, σ. 78), διαμορφώθηκαν χώροι για πώληση προϊόντων, κάτι σαν τα σημερινά καταστήματα. Πιο αναλυτικά, οι ανασκαφικές εργασίες στον χώρο αυτόν φανέρωσαν την ύπαρξη *"δώδεκα καταστημάτων που είχαν συνεχή χρήση από τους αυτοκρατορικούς χρόνους μέχρι τον 13ο αιώνα μ.Χ"* (Αδάμ - Βελένη, 1996, σ. 502). Για να εισέλθει κανείς στα μαγαζιά αυτά, έπρεπε να περπατήσει πάνω σε έναν μαρμαροστρωμένο δρόμο, ο οποίος κατέληγε σε μία εμπορική οδό, και *"από εκεί με σκάλα ανέβαινε στο επίπεδο των στοών της αγοράς"* (Ζιώγα, 2009, σ. 79).

2.4.2 Βαλανείο

Στο νοτιοανατολικό κομμάτι της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς Θεσσαλονίκης εκτεινόταν το Βαλανείο. Πρόκειται για το μοναδικό σωζόμενο οικοδόμημα της περιοχής, το οποίο δημιουργήθηκε κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, και όχι στα ρωμαϊκά χρόνια όπως τα υπόλοιπα κτίσματα του μνημείου. Οι ερευνητές, στην αρχή της ανακάλυψης του χώρου, δεν μπορούσαν εύκολα να καταλήξουν στην ταυτότητα του συγκεκριμένου τόπου, αλλά *"τα ευρήματα των ανασκαφών τελικά ήταν αυτά που οδήγησαν στην ταύτιση του χώρου με το Βαλανείο"* (Ευαγγελίδης, 2010, σ. 86).

Ο τόπος που ανακαλύφθηκε πήρε την ονομασία Βαλανείο κυρίως λόγω *"των ομοιοτήτων που παρουσίαζε με τα αντίστοιχα κτήρια του ελληνικού χώρου"* (Ζιώγα, 2009, σ. 80). Πιο ειδικά, αποκαλύφθηκαν σημαντικά αρχαιολογικά τμήματα στην περιοχή του Βαλανείου, όπως *"μία κυκλική αίθουσα, μια ορθογώνια αίθουσα, ένας θερμαντικός κλίβανος, που παρείχε ζεστό νερό σε πισίνα θερμού λουτρού, καθώς και μία πισίνα ψυχρού λουτρού"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 140).

Προσπαθώντας να αναλύσει κανείς περισσότερο τα προαναφερθέντα τμήματα που φαίνεται ότι συγκροτούσαν το Βαλανείο, θα έλεγε ότι *"η κυκλική αίθουσα λειτουργούσε ως χώρος εφίδρωσης, όπου υδρατμοί δημιουργούνται με την ρίψη νερού πάνω σε πυρακτωμένες πέτρες, οι οποίες βρίσκονταν πάνω σε μία κυκλική κατασκευή στο κέντρο της αίθουσας"* (Ζιώγα, 2009, σ. 81). Οι υδρατμοί έφευγαν από ένα άνοιγμα που υπήρχε στον θόλο της περιγραφόμενης κυκλικής αίθουσας. Επιπλέον, η κυκλική αίθουσα φιλοξενούσε εικοσιπέντε πλίνθινους και μαρμάρινους λουτήρες. Αυτοί *"οι λουτήρες αποτελούσαν τμήμα του caldarium, ενός συγκροτήματος Θερμών, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων πιθανόν να βρίσκεται κάτω από την σημερινή οδό Φιλίππου"* (Weber, 1996, σ. 39).

Περνώντας τώρα στην ορθογώνια αίθουσα που ανακαλύφθηκε, αυτή τοποθετείται στο βόρειο τμήμα της κυκλικής. Οι δύο αίθουσες όμως φαίνεται να επικοινωνούσαν. Στην αίθουσα αυτή *"βρέθηκαν αγγεία καθημερινής χρήσης που χρησίμευαν στην παραγωγή φαγητού, στη μεταφορά και στην αποθήκευση προϊόντων"* (Αδάμ - Βελένη, 1997, σ. 353). Επίσης, κάποια σπάνια αγγεία που ανακαλύφθηκαν φανερώνουν την χλιδή που διαπότιζε τον χώρο. Εκτός αυτών, βρέθηκαν ακόμη κάποια ειδώλια, μάσκες και υπολείμματα φαγητού. Επομένως, εικάζεται *"ότι στο ισόγειο της ορθογώνιας αίθουσας ίσως γινόταν η αποθήκευση και το σερβίρισμα των τροφών, ενώ*

στον πάνω όροφο στους επισκέπτες παρέχονταν ερωτικές υπηρεσίες" (Αδάμ - Βελένη, 1997, σ. 357).

Ο χώρος του Βαλανείου είχε μακρόχρονη ιστορία, καθόσον φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκε για πολλά χρόνια. Εντούτοις, το μνημείο αυτό καταστράφηκε από πυρκαγιά. Μετά απ' αυτό το τραγικό συμβάν, ο χώρος επανασχεδιάστηκε, ώστε να αλλάξει μορφή και δομή. Εντούτοις, η χρησιμοποίηση του χώρου παρέμεινε η ίδια. Η ανοικοδόμηση του Βαλανείου, τέλος, κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους, φαίνεται ότι επέφερε τη σύνδεση του μνημείου *"με την Στοά των Ειδώλων και με το οικοδόμημα Εξέδρα"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 150).

2.4.3 Αρχείο εγγράφων

Το αρχείο των εγγράφων ήταν ένα δημόσιο κτήριο που βρισκόταν στην αρχαία ρωμαϊκή αγορά. Πιο συγκεκριμένα, τοποθετείται στο νότιο και ανατολικό τμήμα του μνημείου. Από την ονομασία του ακόμη, φαίνεται ότι αποτελούσε τον *"χώρο αρχειοθέτησης των εγγράφων και παπύρων της εποχής"* (Ζιώγα, 2009, σ. 82). Επίσης, ο χώρος αυτός λειτουργούσε και σαν δημοτολόγιο της εποχής, καθώς εκεί φαίνεται ότι *"συγκεντρώνονταν ληξιαρχικά στοιχεία για τις οικογένειες της πόλης"* (Αδάμ -Βελένη, 2003, σ. 150).

Από την αρχαιολογική σκαπάνη, είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ότι το αρχείο διέθετε ξύλινα ράφια. Επιπλέον, υπήρχε και μία μαρμάρινη τραπεζοφόρος, η οποία *"απεικόνιζε τον Διόνυσο μαζί με τον Σάτυρο και σήμερα βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης"* (Ζιώγα, 2009, σ. 82).

2.4.4 Νομισματοκοπείο

Στο βόρειο και ανατολικό κομμάτι της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς, ανακαλύφθηκε ένα κτήριο που φέρεται να ήταν το νομισματοκοπείο της εποχής εκείνης. Αποτελούσε και αυτό ένα δημόσιο κτήριο, σε σχήμα μάλιστα ορθογωνίου. Τα ευρήματα έδειξαν ότι το εν λόγω κτήριο *"είχε λατρευτική χρήση που πιθανόν να συνδεόταν με την καπιτωλική τριάδα"* (Simon, 1996, σ. 54).

Μέσα στον χώρο που ονομάστηκε Νομισματοκοπείο, εντοπίστηκαν ορισμένοι *"κλίβανοι και πήλινες μήτρες μιας χρήσης, οι οποίες χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή χάλκινων νομισμάτων"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 150). Ο τόπος αυτός θεωρούνταν τα χρόνια εκείνα ιερός και βρισκόταν υπό την φύλαξη της καπιτωλικής τριάδας, δηλαδή των τριών σημαντικότερων θεών των Ρωμαίων (του Δία, της Ήρας και της Αθηνάς). Επομένως, *"η λατρεία των παραπάνω θεοτήτων, που σχετίζονταν άμεσα με τη Ρώμη, ήταν ένας έμμεσος τρόπος εκδήλωσης τιμής και υποταγής στον Ρωμαίο Αυτοκράτορα"* (Ευαγγελίδης, 2010, σ. 101).

2.4.5 Ωδείο - Βουλευτήριο

Το επίσημο όργανο εξουσίας της πόλης και υπεύθυνο για τη λήψη αποφάσεων και μέτρων ήταν το Βουλευτήριο. Το δημόσιο αυτό κτήριο ανακαλύφθηκε στο κεντρικό σημείο της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς και διαδραμάτιζε πολύ σημαντικό ρόλο για τη Θεσσαλονίκη. Από τις ανασκαφές προκύπτει επίσης ότι *"το ίδιο κτήριο από το τέλος του 2ου αιώνα μ.Χ λειτουργούσε και ως Ωδείο, όπως φαίνεται από την επιγραφή της μετώπης του"* (Βελένης & Βελένη, 1997, σ. 32).

Η αρχαιολογική έρευνα ανακάλυψε τα βασικά συστατικά του Ωδείου της αρχαίας αγοράς, με άλλα λόγια *"την σκηνή, το προσκήνιο και την ορχήστρα"* (Αδάμ - Βελένη, 1981, σ. 5). Το Ωδείο χρησιμοποιούνταν για μουσικές και αθλητικές εκδηλώσεις και ήταν πάντα στεγασμένο. Έτσι, και στην περίπτωση της ρωμαϊκής Θεσσαλονίκης, το Ωδείο που ανακαλύφθηκε φιλοξενούσε καλλιτεχνικά δρώμενα, όπως *"απαγγελίες, μουσικές παραστάσεις και παραστάσεις παντομίμας"* (Μαυροπούλου - Τσιούμη, 1992, σ. 28).

Κατά τη λειτουργία του Ωδείου της Θεσσαλονίκης στα ρωμαϊκά χρόνια, φαίνεται ότι υπήρξε ένας βαθύτατος επηρεασμός ανάμεσα στις κουλτούρες των δύο λαών. Επομένως, υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι ο χώρος χρησιμοποιήθηκε και ως τόπος μονομαχιών ή θηριομαχιών, σύμφωνα με τα ρωμαϊκά έθιμα. Τον ισχυρισμό αυτόν έρχονται να ενδυναμώσουν *"επιγραφικά κείμενα που αφορούσαν κυρίως προσκλήσεις σε μονομαχίες που βρέθηκαν στην περιοχή"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 148).

Αναφορικά με τη δομή του, το Ωδείο ήταν αρκετά μεγάλο, δεδομένου ότι η χωρητικότητά του ήταν για τετρακόσια άτομα, και διέθετε πέντε διαφορετικές μαρμάρινες εισόδους. Από το σύνολο των θυρών πιστεύεται ότι οι δύο χρησιμοποιούνταν μόνον από τους καλλιτέχνες. Ακόμη, οι θεατές εισερχόντουσαν από τις άλλες τρεις πόρτες του μνημείου *"σε έναν προθάλαμο ακριβώς κάτω από το δάπεδο της σκηνής, από εκεί ανέβαινε στο διάζωμα του Ωδείου με δύο σκάλες, που ήταν προσαρμοσμένες στις άκρες του διαδρόμου"* (Βελένης - Βελένη, 1997, σ. 18).

Ενδιαφέροντα επίσης είναι και τα αντικείμενα που ανακάλυψε η αρχαιολογική σκαπάνη στο χώρο του Ωδείου. Τούτων λεχθέντων, *"βρέθηκαν τρία γυναικεία αγάλματα, τα οποία απεικόνιζαν την μούσα Κλειώ, την μούσα Ευτέρπη και την μούσα Ερατώ"* (Vitti, 1990, σ. 101). Τα πολύ σημαντικά αυτά αγάλματα, τα οποία φαίνεται ότι διακοσμούσαν το προσκήνιο, μπορεί να θαυμάσει κανείς στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης, όπου και βρίσκονται.

Πέραν αυτών των τριών μουσών, υπάρχουν και άλλα ευρήματα αγαλμάτων που μαρτυρούν την απόδοση τιμής, μέσω του Ωδείου, και στις εννέα Μούσες της αρχαιότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εύρεση ενός τέταρτου παρόμοιου γυναικείου αγάλματος στην περιοχή των Δικαστηρίων. Εντούτοις, έως και σήμερα δεν μπορεί να αναγνωριστεί για ποια μούσα πρόκειται.

Το εν λόγω Ωδείο γνώρισε ποικίλες αλλαγές στα χρόνια που ακολούθησαν. Πιο αναλυτικά, την εποχή του Γαλέριου, το κτίσμα αναστηλώθηκε, ενώ τον 4ο μ.Χ αιώνα πραγματοποιήθηκε μία εκ νέου ανανέωση του οικοδομήματος. Η δεύτερη αλλαγή ήταν και η πιο καταλυτική, καθώς *"το κτήριο και η σκηνή επεκτάθηκαν, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκε ένα δεύτερο κοίλο, πενταπλάσιο σε χωρητικότητα, που μπορούσε να δεχθεί περαιτέρω θεατές"* (Ζιώγα, 2009, σ. 85 - 86). Μία ακόμη αλλαγή, κατά την ηγεμονία του Ιουλιανού, ήταν η κατάργηση των εισόδων για τους θεατές και η χρησιμοποίηση των δύο μονάχα ακραίων θυρών.

Παρατηρήθηκε λοιπόν μία διεύρυνση και μετατροπή του Ωδείου σε εξωτερικό ανοιχτό θέατρο. Ωστόσο, έχει επισημανθεί ότι οι αλλαγές δεν ολοκληρώθηκαν, δεδομένου του σύντομου χρονικού διαστήματος διακυβέρνησης του Ιουλιανού. Στους αιώνες που ακολούθησαν, το Ωδείο δεν έχαιρε φροντίδας και περιποίησης. Έτσι, με τον καιρό *"μετατράπηκε σε συλεκτήρα ομβρίων υδάτων"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 149).

2.4.6 Βιβλιοθήκη

Το τελευταίο δημόσιο κτήριο που θα αναλύσει η παρούσα μελέτη είναι η Βιβλιοθήκη. Το οικοδόμημα ανακαλύφθηκε στην τομή των οδών Ολύμπου και Αγνώστου Στρατιώτη και είναι χτισμένο σε ημιβραχώδες έδαφος. Τοποθετείται στην ανατολική πλευρά της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς και φαίνεται ότι η πολυτελής του μορφή δεν παρεμπόδιζε τη δημόσια χρήση του.

Η Βιβλιοθήκη αποτελούταν από *"μία ορθογώνια αίθουσα στον τύπο της βασιλικής, που είχε επτά ορθογώνιες κόγχες σε κάθε μακριά πλευρά, τέσσερις ορθογώνιες και μία κεντρική ημικυκλική αψίδα στη βόρεια στενή πλευρά και μνημειακά ανοίγματα στην άλλη"* (Ramage & Ramage, 2000, σ. 349). Οι πολίτες εισερχόντουσαν στο κτήριο από την στενή πλευρά. Διέθετε μαρμάρινο πάτωμα, αλλά δυστυχώς δεν έχει διασωθεί.

Και στο χώρο της Βιβλιοθήκης, έχουν ανακαλυφθεί θραύσματα γυναικείου αγάλματος. Πρόκειται για ένα άγαλμα που απεικόνιζε την θεά Αθηνά, ωστόσο έχουν σωθεί μόνο το κεφάλι, το δεξί χέρι και πόδι της. Το συγκεκριμένο άγαλμα χρονολογείται γύρω στον 5ο αιώνα π.Χ και έχει γίνει κατά μίμηση της θεάς Αθηνάς Medici. Η απεικόνιση αυτή της Αθηνάς στο άγαλμα *"μετατράπηκε, κατά τον 3ο π.Χ αιώνα, σε πορτρέτο της αυτοκράτειρας Ιουλίας Δόμνας"* (Δεσπίνης, 2003, σ. 99). Και αυτό το άγαλμα βρίσκεται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Στη Βιβλιοθήκη επίσης ανακαλύφθηκαν και άλλα αγάλματα, όπως του Μεγάλου Αλεξάνδρου, της Θεσσαλονίκης, του Φιλίππου κ.ο.κ. Η ύπαρξη τέτοιων αγαλμάτων εντάσσεται στο γενικό κανονιστικό πλαίσιο της εποχής εκείνης, κατά το οποίο οι ηγεμόνες θεοποιούνταν από τους πολίτες. Τα εν λόγω αγάλματα μπορεί να επισκεφθεί κανείς στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Αναφορικά με τη χρήση του κτηρίου, και για την Βιβλιοθήκη ειπώθηκε ότι ενδέχεται να αξιοποιήθηκε για λατρευτικούς σκοπούς. Πιο εξειδικευμένα, η ερευνήτρια Στεφανίδου - Τιβερίου (1985) επισημαίνει ότι *"δεν αποκλείεται το οικοδόμημα να είχε διττή σημασία, ώστε να χρησιμοποιούνταν ταυτόχρονα και για την άσκηση της αυτοκρατορικής λατρείας και για την ανάγνωση βιβλίων"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 152 - 153).

2.5 Η εξέλιξη της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς Θεσσαλονίκης

Στα χρόνια που ακολούθησαν, δηλαδή μετά τον 4ο μ.Χ αιώνα οπότε και η αρχαία ρωμαϊκή αγορά βρισκόταν στο ζενίθ της οικονομικής της δραστηριότητας, επήλθαν σημαντικές αλλαγές και διαφοροποιήσεις στην προαναφερθείσα περιοχή. Την εποχή εκείνη στην εξουσία της πόλης της Θεσσαλονίκης ήταν ο Θεοδόσιος Α' (379-395 μ.Χ). Κατά την ηγεμονία του συνέβη μία πρώτη αλλαγή λοιπόν, καθώς *"οι διοικητικές λειτουργίες της πόλης μεταφέρθηκαν από την αγορά στο χώρο των ανακτόρων"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 151).

Μετά τον Θεοδόσιο Α', επικρατεί οριστικά ο Χριστιανισμός ως επίσημη θρησκεία της αυτοκρατορίας, αρά και της Θεσσαλονίκης που αποτελεί επαρχία αυτής. Η πόλη την περίοδο αυτή *"ανασυγκροτείται και τα παλαιότερα κτήρια αποτελούν πηγή οικοδομικού υλικού για τις νέες κατασκευές"* (Καραγιανόπουλος, 1996, σ. 86). Ο ισχυρός σεισμός, που ταραάζει τη ζωή της Θεσσαλονίκης τον 7ο αιώνα μ.Χ, καταστρέφει ένα μεγάλο κομμάτι της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς, επιφέροντας πολλές οικονομικές ζημιές.

Εντούτοις, η αγορά καταβάλλει τεράστιες προσπάθειες για να διατηρήσει τον εμπορικό και πολιτιστικό της χαρακτήρα, και σε πολλές περιπτώσεις φαίνεται να τα καταφέρνει. Έτσι, αποτελεί και κατά την βυζαντινή περίοδο το κέντρο της οικονομικής ζωής της πόλης. Αναφορικά με την ανέγερση νέων οικοδομημάτων στην περιοχή, μαρτυρείται ότι στη βυζαντινή εποχή *"υπήρξαν ελάχιστες, και όχι σημαντικές, μεταγενέστερες εγκαταστάσεις στο χώρο της κυρίως πλατείας"* (Ζιώγα, 2009, σ. 99). Η σημαντικότερη ωστόσο νέα οικοδομική εργασία, που πραγματοποιήθηκε στην περιοχή, ήταν η δημιουργία των δεξαμενών όπου και συλλέγονταν τα νερά της κατοικημένης Άνω Πόλης.

Η Χριστιανική θρησκεία φαίνεται ότι εισχώρησε και επηρέασε βαθύτατα τη μορφή της μεταβυζαντινής αρχαίας αγοράς. Ο ισχυρισμός αυτός επιβεβαιώνεται από τοιχογραφίες των Αγ. Αναργύρων και του Κοσμά και Δαμιανού που ανακαλύφθηκαν στη Στοά cryptoporticus. Επίσης, αλλαγές επιτεύχθηκαν και στον χώρο του Ωδείου. Πιο επεξηγηματικά, διαμορφώθηκε *"ένας επιμήκης χώρος μπροστά από το Ωδείο, που*

μάλλον εξυπηρετούσε τα εργαστήρια κεραμικής που υπήρχαν την εποχή εκείνη στην πλατεία" (Βελένης & Βελένη, 1997, σ. 26).

Ο 11ος αιώνας μ.Χ βρίσκει την αρχαία ρωμαϊκή αγορά πλήρως ανανεωμένη αρχιτεκτονικά και πολεοδομικά, καθόσον υφίστανται νέα κτήρια στην ευρύτερη περιοχή. Πιο ειδικά, τότε χτίζεται η εκκλησία της Παναγίας των Χαλκέων, επί της ομώνυμης οδού. Κατά τον 15ο αιώνα μ.Χ επίσης, δηλαδή επί Τουρκοκρατίας στην Ελλάδα, η περιοχή της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς *"παραχωρήθηκε από τους Οθωμανούς στους Εβραίους, που έφθασαν από την Ισπανία καταδιωγμένοι από τον Φερδινάνδο και την Ισαβέλλα και η περιοχή κατοικήθηκε άναρχα"* (Βελένης & Βελένη, 1997, σ. 28).

Η Οθωμανική κυριαρχία στην πόλη της Θεσσαλονίκης φαίνεται ότι δεν υπήρξε η αιτία καταστροφής ή καταπάτησης της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς. Οι Οθωμανοί πιστεύεται ότι, ως επί τον πλείστον, σεβάστηκαν την σπουδαιότητα του μνημείου αυτού και προσπάθησαν να το προσαρμόσουν στα οθωμανικά ήθη και πρότυπα ζωής. Επομένως, ήταν και αναμενόμενη η μετατροπή κάποιων κτηρίων του πολεοδομικού συγκροτήματος της αγοράς σε οικοδομήματα που εξυπηρετούσαν την οθωμανική καθημερινότητα, όπως για παράδειγμα δημιουργία των τούρκικων χαμάμ. Μολαταύτα, ορισμένα *"κτίσματα που έγιναν στον χώρο κατά την Οθωμανική περίοδο καταστράφηκαν από την πυρκαγιά του 1917"* (Vitti, 1990, σ. 103).

Η σημερινή εποχή βρίσκει την αρχαία ρωμαϊκή αγορά της Θεσσαλονίκης ως έναν αναγνωρισμένο αρχαιολογικό και προστατευμένο χώρο, επισκέψιμο για τους πολίτες αλλά και τους διάφορους επισκέπτες. Στην περιοχή πραγματοποιούνται ποικίλες πολιτιστικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες, οι οποίες τις περισσότερες φορές σχετίζονται με την σημασία και την ιστορικότητα του χώρου.

Τέλος, *"από το 1990, η ΙΣΤ' ΕΠΚΑ άρχισε ένα νέο πρόγραμμα, σε συνεργασία με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, με στόχο την ολοκλήρωση της αρχαιολογικής ανασκαφής, τη μελέτη της αρχαίας αγοράς, την ένταξή της στη ζωή της πόλης και την απόδοσή της στο ευρύ κοινό"* (Ζιώγα, 2009, σ. 90). Η αξία αυτού του προγράμματος ήταν τεράστια για το εν λόγω μνημείο και τα αποτελέσματά της ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη της περιοχής. Μερικά από τα ευρήματα αυτού του προγράμματος έχουν παρουσιασθεί και στην ανά χείρας μελέτη, καθώς αποτελούν μείζονος σημασίας δεδομένα και εντάσσονται στη σύγχρονη βιβλιογραφία του παρόντος θέματος. Κλείνοντας, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι *"στην περιοχή*

πραγματοποιούνται και πολυάριθμα εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά και εφήβους"
(Ευαγγελίδης, 2010, σ. 109).

2.6 Η σημερινή κατάσταση της ρωμαϊκής αγοράς Θεσσαλονίκης

Μολονότι έχουν περάσει χιλιετίες από την οικοδόμηση της αρχαίας αγοράς της Θεσσαλονίκης, η σημαντικότητα του μνημείου έχει χαραχθεί στη συνείδηση τόσο των πολιτών της όσο και των επισκεπτών της. Άλλωστε, όπως έχει διατυπωθεί *"το χθες δεν είναι τόσο μακριά από το σήμερα, έστω και αν έχουν μεσολαβήσει αιώνες"* (Ζιώγα, 2009, σ. 196). Ορισμένες πληροφορίες για την σπουδαιότητα τόπων έχουν εντυπωθεί στο υποσυνείδητο των ανθρώπων και έτσι μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την αρχαία ρωμαϊκή αγορά Θεσσαλονίκης. Η σπουδαιότητα της αγοράς συνεχίζει να παραμένει ίδια, αναλλοίωτη δηλαδή στον χρόνο. Η διαφοροποίηση έγκειται μόνο στο γεγονός ότι σήμερα η αγορά δεν αποτελεί εμπορικό και καλλιτεχνικό σταυροδρόμι, αλλά περιορίζεται στην αρχαιολογική και μνημειακή της διάσταση. Με άλλα λόγια, αποτελεί πόλο έλξης πολλών τουριστών ή επισκεπτών, οι οποίοι ευελπιστούν και επιθυμούν να γνωρίσουν την ιστορία που κρύβει αυτός ο χώρος.

Η αρχαιολογική αυτή 'εκμετάλλευση' του χώρου της αρχαίας αγοράς έχει σκοπό να αντιληφθούν όλοι *"ότι στο χώρο στον οποίο σήμερα υπάρχουν ερείπια, ζούσαν κάποτε άνθρωποι σαν εμάς με τα ίδια χαρακτηριστικά, ανάλογες ανάγκες και συνήθειες, μόνο που τις υλοποιούσαν με διαφορετικό τρόπο, προσαρμοσμένο στα κοινωνικά και πολιτισμικά δεδομένα της εποχής"* (Ευαγγελίδης, 2010, σ. 153). Επίσης, σήμερα στον τόπο της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς, *"η Ιστορία και η καθημερινότητα εξακολουθούν να συνυπάρχουν στον ίδιο χώρο, συνεχίζοντας τις λειτουργίες που ο χρόνος καθιέρωσε και ο χώρος δέχθηκε, παίρνοντας τη μορφή που οι λειτουργίες του επέβαλαν"* (Δημητριάδου, 2005, σ. 146).

Επιπλέον, ένα άλλο διαφοροποιητικό στοιχείο του τότε με το σήμερα είναι η μεταφορά των δημόσιων - κυβερνητικών κτηρίων από την αρχαία αγορά σε άλλα μέρη της πόλης. Πιο αναλυτικά, το Υπουργείο Μακεδονίας και Θράκης δεσπόζει πλέον στην οδό Αγ. Δημητρίου, δηλαδή μετατοπίστηκε βορειότερα της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς. Το ίδιο μπορεί να πει κανείς και για την πλατεία Αριστοτέλους, η οποία *"είναι το*

επίκεντρο της πολιτικής ζωής της σύγχρονης πόλης, χώρος πολιτικών συγκεντρώσεων και τόπος συγκέντρωσης προσφύγων" (Ζιώγα, 2009, σ. 196).

Στις μέρες μας, το πολεοδομικό συγκρότημα της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς είναι το προσφιλέστερο παράδειγμα γνωριμίας μας με την ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη, καθώς και με την καθημερινότητα και τα ήθη της εποχής εκείνης. Πρόκειται για έναν χώρο αρχαιολογικά προστατευμένο και αισθητικά περιποιημένο, που προσελκύει χιλιάδες επισκέπτες κάθε χρόνο. Εργασίες συντήρησης του έργου και προσπάθειες ανοικοδόμησης τμημάτων, που εντοπίζονται, πραγματοποιούνται κάθε μέρα από επιστημονικές ομάδες, οι οποίες είναι επανδρωμένες με πλήρως εξειδικευμένους αρχαιολόγους.

Στόχος των επιστημονικών και αρχαιολογικών ομάδων είναι η ανάδειξη της σημασίας του μνημείου και η κατανόηση της σπουδαιότητας του για τους τότε πολίτες της Θεσσαλονίκης. Έτσι, μέσα από μία έμμεση σύγκριση του τότε με το τώρα, ενδέχεται να παρακινηθεί και να πυροδοτηθεί το ενδιαφέρον της πολιτείας, αλλά και ιδιωτών, για περαιτέρω αξιοποίηση του χώρου. Ωστόσο, είναι αυταπόδεικτο ότι *"η διαχρονική χρήση της περιοχής έχει αφήσει ανεξίτηλα σημάδια, που έχουν στιγματίσει και έχουν καταγραφεί στην ταυτότητα των ατόμων και του χώρου"* (Ευαγγελίδης, 2010, σ. 23).

Ο χώρος της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς ακόμη μπορεί να χρησιμοποιηθεί σήμερα και για παιδαγωγικούς ή εκπαιδευτικούς σκοπούς. Με πιο απλά λόγια, η αγορά μπορεί να φιλοξενήσει μαθητές και να τους κοινωνήσει, μέσα από τα αρχαιολογικά ευρήματα, την πραγματικότητα της ρωμαϊκής Θεσσαλονίκης. Με τον τρόπο αυτόν, τα παιδιά *"δύνανται να εντοπίσουν τα στοιχεία τα οποία επιβιώνουν μέσα από τις οικοδομικές παρεμβάσεις, που έγιναν στην περιοχή με το πέρασμα του χρόνου"* (Ζιώγα, 2009, σ. 197).

Επιπρόσθετα, μία επίσκεψη στην αρχαία ρωμαϊκή αγορά μπορεί να παρακινήσει τους μαθητές να *"καταγράψουν τα κοινά στοιχεία του τότε με το τώρα, παρ' όλες τις αλλοιώσεις που έχουν γίνει"* (Δημητριάδου, 2005, σ. 161). Γίνεται λοιπόν αμέσως αντιληπτό από τα παιδιά *"ότι κάθε εποχή έχει να καλύψει διαφορετικές ανάγκες και να εκφράσει διαφορετικές αντιλήψεις"* (Ζιώγα, 2009, σ. 197). Έχει υποστηριχθεί επιπλέον ότι ζητούμενο μιας τέτοιας σύγκρισης ανάμεσα στην τότε εποχή και τη σύγχρονη είναι *"η αντίληψη της πολιτιστικής και ιστορικής συνέχειας, των αλληλουχιών*

και των αλληλεξαρτήσεων, που υπάρχουν ανάμεσα στο παρελθόν και στο παρόν" (Ευαγγελίδης, 2010, σ. 24).

Η αρχαία αγορά της Θεσσαλονίκης έχει διατηρήσει τη βασική της λειτουργία. Όπως και τότε, η αγορά συνιστά και σήμερα *"τον χώρο συγκέντρωσης πολιτών και τον τόπο συνδιαλλαγής και συζήτησης"* (Κοσμίδης & Σαφέτης, 2001, σ. 182). Χαρακτηριστικό της διαχρονικότητας του μνημείου είναι επίσης και η διατήρηση στη σύγχρονη εποχή της πλειονότητας των ονομάτων των τότε δρόμων. Έτσι, σήμερα μπορεί να περπατήσει κανείς πάνω στην Εγνατία, όπως και τότε, ή να επισκεφτεί την Παναγία των Χαλκέων, που βρίσκεται επί της ομώνυμης οδού.

Τα οικοδομήματα της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς χρησιμοποιούνται και σήμερα ευρέως, σαφώς όμως λειτουργικώς διαφοροποιημένα από την ρωμαϊκή εποχή. Με άλλα λόγια, πολλά από τα τότε κτήρια της αγοράς έχουν ανοικοδομηθεί, έχουν διαμορφωθεί κατάλληλα και έχουν προσαρμοστεί στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας και των κατοίκων της.

Πιο αναλυτικά, το αρχαίο Βαλανείο με τα χρόνια μετατράπηκε σε *"τουρκικό λουτρό και σήμερα στη θέση του βρίσκεται το ξενοδοχείο Εγνατία με ειδικές εγκαταστάσεις σπα"* (Ζιώγα, 2009, σ. 199). Ένα άλλο παράδειγμα είναι το Ωδείο, που αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο της ανά χείρας εργασίας. Σήμερα, *"χρησιμοποιείται για πολιτιστικές εκδηλώσεις, μια μορφή ψυχαγωγίας, όπως ήταν και οι παραστάσεις που γινόταν σε αυτό τους προηγούμενους αιώνες"* (Ευαγγελίδης, 2010, σ. 146).

Κλείνοντας, είναι σημαντικό να τονιστεί η σπουδαιότητα της γνωριμίας μας με ένα τέτοιο μνημείο πολιτισμού, όπως είναι η αρχαία ρωμαϊκή αγορά Θεσσαλονίκης. Μέσα από την επαφή αυτή, ο καθένας μπορεί να έρθει εγγύτερα στην Ιστορία του τόπου, να αφουγκραστεί λεπτομέρειες από την τότε καθημερινή ζωή και να γίνει κοινωνός της πολιτιστικής γνώσης που περικλείει η εν λόγω περιοχή. Συνεπώς, γνωρίζοντας την αρχαία ρωμαϊκή αγορά, γνωρίζουμε το σημαντικότερο *"πολιτικό και εμπορικό κέντρο της ρωμαϊκής Θεσσαλονίκης, το οποίο προσπαθεί να προσαρμοστεί όσο γίνεται καλύτερα στα κειλέσματα της σύγχρονης εποχής"* (Ζιώγα, 2009, σ. 198).

Συμπεράσματα

Η αρχαία ρωμαϊκή αγορά της Θεσσαλονίκης αποτελούσε ένα από τα σπουδαιότερα εμπορικά και διοικητικά κέντρα όχι μόνο της Μακεδονίας, αλλά ολόκληρης της χώρας κατά τα ελληνιστικά, ρωμαϊκά, βυζαντινά και μεταβυζαντινά χρόνια. Η αξία της συνεχίζει να είναι τεράστια ακόμη και στη σύγχρονη εποχή, καθώς στο πολεοδομικό της συγκρότημα υπάρχουν σημαντικά διοικητικά και πολιτιστικά κτήρια, καθώς και χώροι ιδιαίτερου αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.

Η εν λόγω εργασία είχε ως στόχο την ανάδειξη της σημασίας της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς Θεσσαλονίκης, την περιγραφή των βασικών χαρακτηριστικών της, την ανάλυση των κυριότερων οικοδομημάτων της και την ερμηνεία της λειτουργίας τους. Ωστόσο, σκιαγραφήθηκε διεξοδικά και η εποχή κατά την οποία διαμορφώθηκε το συγκεκριμένο έργο, δηλαδή η ρωμαϊκή εποχή, όπως επίσης ο αναγνώστης είχε την ευκαιρία να γίνει γνώστης της μακραίωνης ιστορίας της πόλης της Θεσσαλονίκης.

Η αρχαία αγορά λοιπόν οικοδομήθηκε κατά τον 2ο αιώνα μ.Χ., αν και κάποια κτίσματα συναντιούνται από τα ελληνιστικά χρόνια ακόμη. Η τελική της μορφής, με άλλα λόγια αυτή που έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη, ολοκληρώθηκε τον 5ο αιώνα μ.Χ. Κατά τα ρωμαϊκά χρόνια, η εν λόγω αγορά λειτουργούσε ως εμπορικό και διοικητικό κέντρο για την πόλη, δεδομένου ότι υπήρχαν στην περιοχή πολλά δημόσια αλλά και ιδιωτικά κτήρια, όπως επίσης και εκτεταμένη αγορά για διακίνηση προϊόντων.

Η ανασκαφή της περιοχής, που ξεκίνησε το 1962 με υπεύθυνο έφορο αρχαιοτήτων τον Φώτιο Πέτσα, ολοκληρώθηκε στα τέλη του 1990, με το μεγαλύτερο μέρος της αγοράς να έχει έρθει σήμερα στο φως. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης φιλοξενεί μερικά από τα κυριότερα ευρήματα της περιοχής, τα οποία είναι επισκέψιμα για τους ενδιαφερόμενους. Μέσω αυτών, το κοινό μπορεί να έρθει σε επαφή με σημαντικά ιστορικά στοιχεία για την εποχή και να εμβαθύνει στη σημασία που έχει το μνημείο για τον σύγχρονο κόσμο.

Η εξεταζόμενη αγορά ήταν στην ουσία ένα μεγάλο ορθογώνιο οικοδομικό συγκρότημα, στους κόλπους του οποίου φιλοξενούνταν πολλά δημόσια και ιδιωτικά κτήρια. Διέθετε δύο μεγάλες κεντρικές πλατείες, οι οποίες όμως συνδέονταν μεταξύ τους, και έφεραν μεγάλες κιονοστοιχίες περιμετρικά τους. Τα δημόσια κτήρια της

περιοχής είχαν διοικητική λειτουργία και διαπνέονταν από κυβερνητικό χαρακτήρα. Τα πιο σημαντικά δημόσια κτίσματα, τα οποία και αναλύθηκαν στην παρούσα εργασία, ήταν το αρχείο εγγράφων, το Βαλανείο, το Βουλευτήριο ή Ωδείο, το Νομισματοκοπείο και η Βιβλιοθήκη. Επίσης, ειδική μνεία έγινε για την μεγάλη Στοά του χώρου, δηλαδή την Στοά των Ειδώλων.

Επιπλέον, η εργασία αυτή προσπάθησε να περιγράψει την ιστορία της αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς μέσα στο πέρασμα του χρόνου. Έτσι, έγινε κατανοητό ότι, ενώ κατά τα ελληνιστικά χρόνια η περιοχή είχε περιορισμένη κίνηση και διέθετε λίγα κτίσματα, κατά τα ρωμαϊκά χρόνια γνώρισε ιδιαίτερη άνθιση που εκφράστηκε με οικοδομικές ανεγέρσεις αλλά και με πολιτιστικά δρώμενα. Στη βυζαντινή εποχή ακόμη, με την αναγόρευση του χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας, διεισδύουν στο χώρο στοιχεία περισσότερο χριστιανικά και εγκαταλείπεται η ρωμαϊκή επίδραση.

Επομένως, η μελέτη αυτή θέλει να καταστήσει σαφές ότι η αρχαία ρωμαϊκή αγορά συνιστούσε ένα λίκνο κοινωνικής και οικονομικής ζωής, καθώς επίσης είχε και διοικητική λειτουργία. Στην περιοχή αυτή λοιπόν *"αναρτούσαν ποικίλες ανακοινώσεις για την ενημέρωση των τότε πολιτών προσκλήσεις για διάφορους αγώνες ή παραστάσεις, καθώς και ανδριάντες σημαντικών προσώπων της δημόσιας ζωής"* (Ζιώγα, 2009, σ. 88). Συνεπώς, οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης επισκέπτονταν την αρχαία ρωμαϊκή αγορά τόσο για τις προσωπικές τους δραστηριότητες όσο και *"για να συζητήσουν, να ανταλλάξουν απόψεις και να ακούσουν ρήτορες και φιλοσόφους να αγορεύουν"* (Αδάμ - Βελένη, 2003, σ. 151).

Σήμερα, το μνημείο αποτελεί προστατευμένο αρχαιολογικό χώρο και δέχεται χιλιάδες επισκέπτες από όλον τον κόσμο. Τέλος, είναι ένας τόπος με παιδαγωγικό ενδιαφέρον, καθώς μπορούν να πραγματοποιηθούν στον χώρο του εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά και εφήβους. Με τον τρόπο αυτόν, οι μαθητές θα γίνουν κοινωνοί της ιστορίας του μνημείου και θα συνειδητοποιήσουν τις ειδοποιούς διαφορές λειτουργίας της αγοράς ανάμεσα στην τότε χρήση της και στην σύγχρονη.

Βιβλιογραφία

Αδάμ- Βελένη, Π. και συνεργάτες (1996). Αρχαία Αγορά Θεσσαλονίκης: Η στρωματογραφία και τα κινητά ευρήματα. *ΑΕΜΘ 10Β*, σελ. 501-522.

Αδάμ- Βελένη, Π. (1997). Βαλανείο προγενέστερο της Αγοράς Θεσσαλονίκης, *ΑΕΜΘ 11*, σελ. 351-359.

Αδάμ-Βελένη, Π. (2001). Η δεκάχρονη πορεία εργασιών στην Αρχαία Αγορά Θεσσαλονίκης: 1989-1999, Στο *Αρχαία Αγορά Θεσσαλονίκης, Πρακτικά διημερίδας*, (επιμ) Π. Αδάμ-Βελένη. Θεσσαλονίκη: University studio press.

Αδάμ- Βελένη, Π. (2003). Η αρχαία αγορά της Θεσσαλονίκης, Στο *Θεσσαλονίκη παραδοσιακές αγορές*, ένθετο της εφημ. «Καθημερινή», (3 Φεβρουαρίου 2003), σελ. 7-10.

Αδάμ- Βελένη, Π. (2003). Θεσσαλονίκη: Ιστορία και πολεοδομία, στο *Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη*. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Αδάμ- Βελένη, Π. (2006). *Θέατρο και θέαμα στον Ρωμαϊκό κόσμο*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Αλλαμανή-Σουρή, Β. (2003). "Ιστορικό διάγραμμα της αυτοκρατορικής Θεσσαλονίκης από επιγραφικές και αρχαιολογικές μαρτυρίες", στο *Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη*. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Βακαλόπουλος, Α. (1985). Ιστορία της Θεσσαλονίκης, στο *Θεσσαλονίκη Φιλίππου Βασίλισσαν*. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Βακαλόπουλος, Α. (1997). *Η Ιστορία της Θεσσαλονίκης από το 316 π.Χ. -1983*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

Βελένης, Γ (1996). Πολεοδομικά Θεσσαλονίκης. *ΑΕΜΘ10Β*, σελ. 491-498.

Βελένης, Γ. & Αδάμ- Βελένη, Π. (1997). *Αρχαία αγορά Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη.

Βελένης, Γ. (1998). *Τα τείχη της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Βουτυράς, Ε. (1997). Η Θεσσαλονίκη στην εποχή της Ρωμαιοκρατίας, Στο *Τοις Αγαθοίς Βασιλεύουσα Θεσσαλονίκη*, τ. Β΄. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Δεσπίνης, Γ. (2003). "Κεφαλή, δεξιό χέρι και δεξιά σκέλος αγάλματος Αθηνάς τύπου Medici", στο Γ. Δεσπίνης, Θ. Στεφανίδου -Τιβερίου, Ε. Βουτυράς, (επιμ.), *Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II*. Θεσσαλονίκη: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.

Δημητριάδου, Κ. (2005). *Ιστορία και Γεωγραφία στην πρώτη σχολική ηλικία*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

Ευαγγελίδης, Β. (2010). *Η Αγορά των πόλεων της Ελλάδας από τη ρωμαϊκή κατάκτηση ως τον 3ο αι. μ.Χ.*. Θεσσαλονίκη : University studio press.

Garnesy, P. & Saller, R. (1995). *Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Οικονομία, κοινωνία και Πολιτισμός*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.

Graf, F. (2001). *Εισαγωγή στην αρχαιογνωσία, Ρώμη, τόμος Β΄*. Αθήνα: Παπαδήμα.

Ζαφείρης, Χ. (1997). *Θεσσαλονίκης Εγκόλπιον*. Θεσσαλονίκη: Εξάντας.

Ζιώγα, Χ. (2009). "*Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη, Εκπαιδευτικές Προσεγγίσεις, Μουσειοπαιδαγωγικά Προγράμματα για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*". Διπλωματική Εργασία. Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών. Παιδαγωγική Σχολή. Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη.

Καμπούρη, Ε. (1985). Δημόσιο κτίσμα των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων στο χώρο του συγκροτήματος της Αρχαίας Αγοράς Θεσσαλονίκης. *Η Θεσσαλονίκη I*, σελ. 85-105.

Καραγιανόπουλος, Ι. (1996). *Το Βυζαντινό κράτος*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Κοσμίδης, Ε. & Σαφέτης, Θ. (2001). "Μελέτη συντήρησης, αποκατάστασης και προστασίας των ψηφιδωτών δαπέδων", στο *Αρχαία Αγορά Θεσσαλονίκης, Πρακτικά διημερίδας*, Π. Αδάμ-Βελένη (Επιμ.). Θεσσαλονίκη: University studio press.

Μακρή, Ε., Πελεκανίδου, Ε., Κανονίδης, Ι., Καρύδας, Ν. (2000). Η Θεσσαλονίκη κατά τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους, *Θεσσαλονικέων πόλις γραφές και πηγές 6000 χρόνων, τ.3* (Οκτώβριος 2000), σελ. 44-60.

Μαντάς, Κ. (2004). Η μεταμόρφωση της κλασικής πόλης στην Ελλάδα κατά τη Ρωμαϊκή εποχή, στο Α. Λαγόπουλος (επιμ.) *Η Ιστορία της Ελληνικής πόλης*. Αθήνα: Ερμής.

Μαρκή, Ε. (1983). Η Θεσσαλονίκη στην αρχαιότητα, *Αρχαιολογία* 7 (Μάιος 1983), σελ.11-16.

Μαυροπούλου - Τσιούμη, Χ. (1992). *Βυζαντινή Θεσσαλονίκη*. Θεσσαλονίκη: Ρέκος.

Μέντζος, Α. (1997). Πρόταση για την ερμηνεία των «Ειδώλων» της Θεσσαλονίκης με αφορμή νεότερα ευρήματα. *ΑΕΜΘ ΙΙ*, σελ.379-387.

Μπακιρζής, Χ. (1985). Περί του συγκροτήματος της Αγοράς της Θεσσαλονίκης, στο *Θεσσαλονίκη Φιλίππου Βασίλισσαν*. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Owens, E. J. (2004). Η ελληνιστική πόλη, στο Α. Λαγόπουλος (επιμ.) *Η Ιστορία της Ελληνικής πόλης*. Αθήνα: Ερμής.

Παπαγιαννόπουλος, Α. (1985). *Ιστορία της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: Ρέκος.

Πελεκανίδης, Σ. (1985). "Το Θέατρον το καλούμενον Στάδιον της Θεσσαλονίκης", στο: *Θεσσαλονίκη Φιλίππου Βασίλισσαν*. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Πέτσας, Φ. (1985). "Η Αγορά της Θεσσαλονίκης", στο: *Θεσσαλονίκη Φιλίππου Βασίλισσαν*. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Ramage, N. & Ramage, A. (2000). *Ρωμαϊκή τέχνη*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Rostovtzeff, M. (1984). *Ρωμαϊκή ιστορία*. Αθήνα: Παπαζήση.

Σβέρκος, Η. Κ. (2001). Η Θεσσαλονίκη υπό την κυριαρχία των Ρωμαίων. *Θεσσαλονικέων πόλις τ.4*, (Φεβρουάριος 2001), σελ. 91-115.

Στεφανίδου- Τιβερίου, Θ. (1985). *Τραπεζοφόρα του Μουσείου Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: Θεσσαλονίκη 2300 χρόνια.

Simon, E. (1996). *Οι Θεοί των Αρχαίων Ελλήνων*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Τιβέριος, Μ. (1997). Τοπογραφία και τέχνη στην Ελληνιστική και Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη, στο *Τοις Αγαθοίς Βασιλεύουσα Θεσσαλονίκη, τ. Β΄*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, σελ.9-29.

Vickers, M. (1985). Hellenistic Thessaloniki, στο *Θεσσαλονίκη Φιλίππου Βασίλισσαν*. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Vickers, M. (1985). Towards a reconstruction of the town planning of Roman Thessaloniki, στο *Θεσσαλονίκη Φιλίππου Βασίλισσαν* (σελ. 471-474). Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Vitti, M. (1990). Το πολεοδομικό σχέδιο της αρχαίας Θεσσαλονίκης και η εξέλιξη της. Διδακτορική διατριβή. Ρώμη.

Weber, M. (1996). *Antike Badekultur*. Muenchen: Verlag C.H.

Wilcen, U. (1976). *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*. Αθήνα: Παπαζήση.

Φωτογραφικό Υλικό

Εικόνα 1. Η πρώτη, ανασκαφική τομή στον χώρο της ελεύθερης από κτίσματα πλατείας

Εικόνα 2. Η επιγραφή που ταύτιζε τον χώρο.

Εικόνα 3. Η περιοχή της Αγοράς μετά την πυρκαγιά τον 1917.

Εικόνα 4. Το Σχέδιο Εμπράρ.

Εικόνα 5. Το Δημαρχιακό Μέγαρο και τα Δικαστήρια σύμφωνα με το Σχέδιο Εμπράρ.

Εικόνα 6. Ο σημερινός χώρος της αρχαίας αγοράς παρέμεινε ένας ανοιχτός κατά τις δεκαετίες 1920-1960 με παραπήγματα λαχαναγοράς.

Εικόνα 7. Όλος ο άξονας της Αριστοτέλους σε φωτογραφία του 1947.

Εικόνα 8. Τσίρκο στον άδειο χώρο της περιοχής.

Εικόνα 9. Το εικονιστικό άγαλμα τον β' μισού του 3ου αι. μ.Χ., σήμερα στο Μουσείο Θεσσαλονίκης, που μετά τον πόλεμο επιστράφηκε ως λάφυρο πολέμου.

Εικόνα 10. Ο άξονας της Αριστοτέλους ως τη θάλασσα.

Εικόνα 11. Η Αγορά με τα λεωφορεία το 1998.

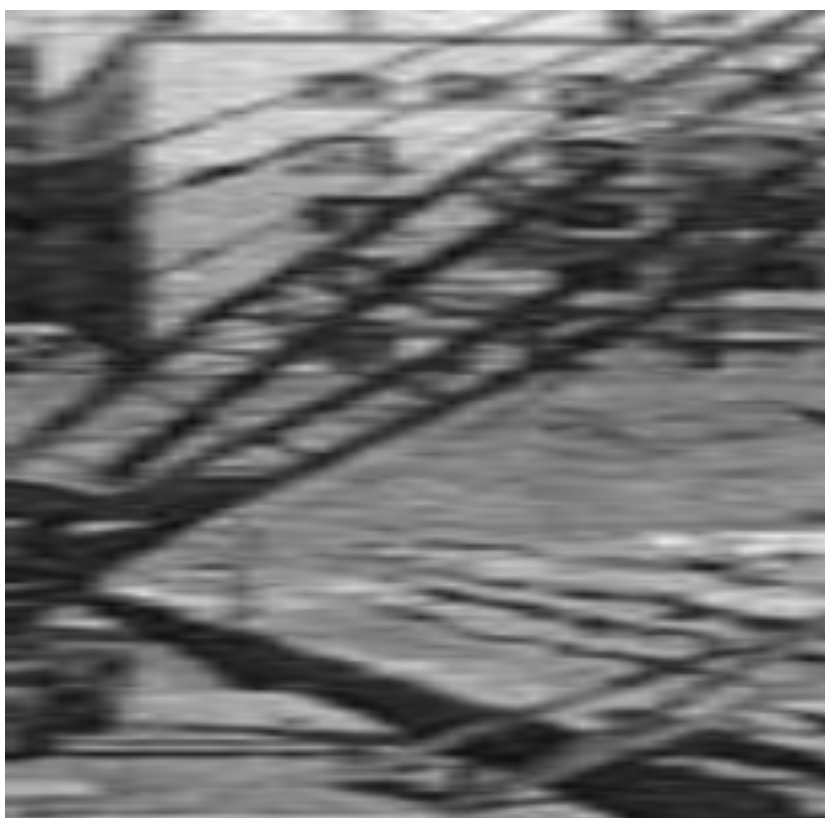
Εικόνα 12. Η αποκάλυψη της επάνω επιφάνειας του Ωδείου.

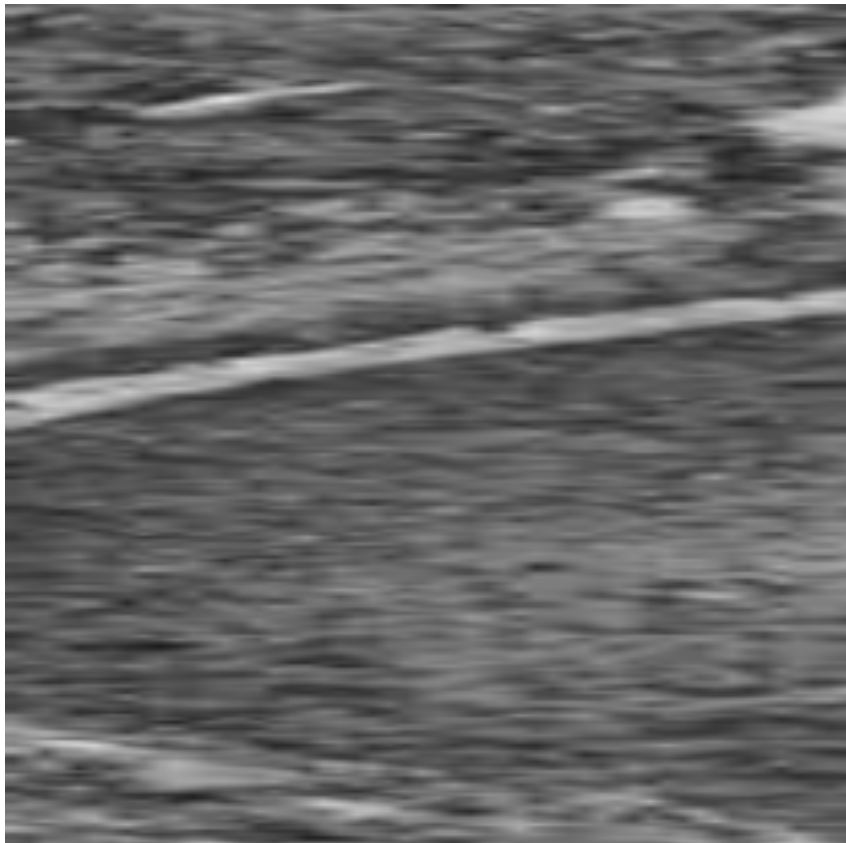
Εικόνα 13. Η αποκάλυψη της επάνω επιφάνειας του Ωδείου.

Εικόνα 14. Η αποκάλυψη της επάνω επιφάνειας του Ωδείου.

Εικόνα 15. Η αναστήλωση των κίονα.

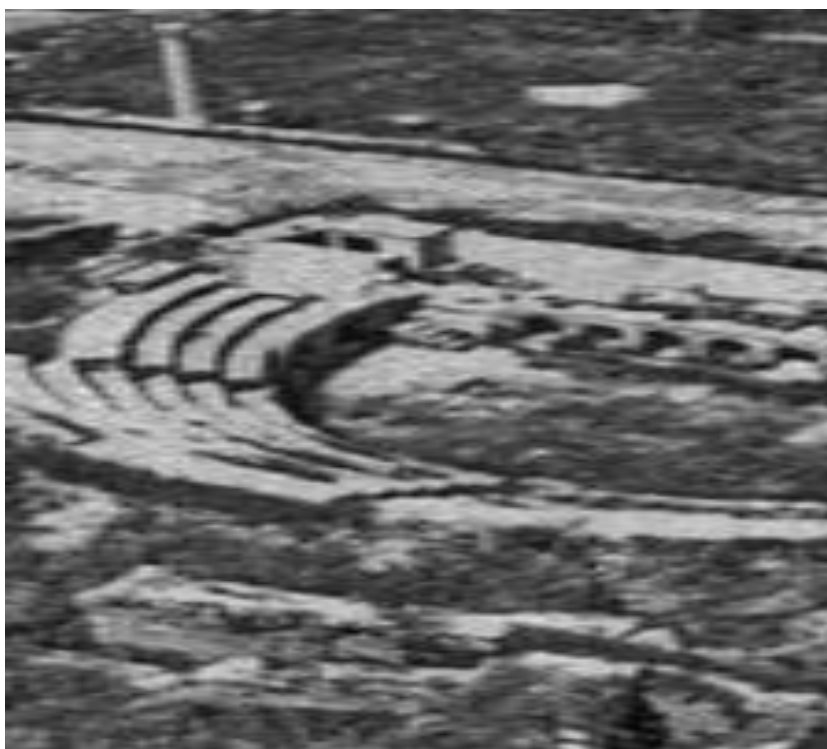

Εικόνα 16. Η κατάσταση των κερκίδων τον Ωδείου.

Εικόνα 17. Η προσωρινή στερέωση της μαρμάρινης θύρας του Ωδείου επί Α. Βαβρίτσα.

Εικόνα 18. Η συντήρηση των ψηφιδωτών δαπέδων.

Εικόνα 19. Το Ωδείο τη δεκαετία του '70-'80.

Εικόνα 20. Η Κρυπτή Στοά τη δεκαετία του '70-'80.

Εικόνα 21. Η ανατολική πτέρυγα με το Ωδείο το 2000.

Εικόνα 22. Φωτογραφία από αέρος το 1997.

Εικόνα 23. Φωτογραφία από αέρος το 2006.